

ilahiyat akademi

Sayı: 18, 2023, 153-192.

Issue: 18, 2023, 153-192.

Diyamet İşleri Başkanlığı'nın Devlet, Toplum ve Dünya Kamuoyu ile İlişkileri: Başkan'ın Resmî Olarak Yayınlanan Etkinlikleri Üzerinden Bir İnceleme

The Relations of the Presidency of Religious Affairs with the State, Society and the Global Public Opinion: An Analysis on the Officially Published Activities of the President

Semra Çinemre

Doç. Dr., Trabzon Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Eğitimi Anabilim Dalı

Assoc. Prof., Trabzon University, Faculty of Theology, Department of Religious Education Trabzon/Türkiye

semra.cinemre@trabzon.edu.tr | ORCID: [0000-0002-2924-1129](https://orcid.org/0000-0002-2924-1129) | ROR ID: [04mmwq306](https://ror.org/04mmwq306)

Makale Bilgisi Article Information

Makale Türü Article Type

Araştırma Makalesi Research Article

Geliş Tarihi Date Received

13 Eylül 2023 13 September 2023

Kabul Tarihi Date Accepted

16 Aralık 2023 16 December 2023

Yayın Tarihi Date Published

26 Aralık 2023 26 December 2023

İntihal Plagiarism

Bu makale, Turnitin yazılımı ile taranmıştır. This article has been scanned with Turnitin software. No plagiarism detected.

Etik Beyan Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur (Semra Çinemre). It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Semra Çinemre).

CC BY-NC 4.0 lisansı ile lisanslanmıştır. Licensed under CC BY-NC 4.0 license.

Atıf/ Cite as

Çinemre, Semra. "Diyamet İşleri Başkanlığı'nın Devlet, Toplum ve Dünya Kamuoyu ile İlişkileri: Başkan'ın Resmî Olarak Yayınlanan Etkinlikleri Üzerinden Bir İnceleme". *İlahiyat Akademi* 18 (Aralık 2023), 153-192. DOI: [10.52886/ilak.1359668](https://doi.org/10.52886/ilak.1359668)

Çinemre, Semra. "The Relations of the Presidency of Religious Affairs with the State, Society and the Global Public Opinion: An Analysis on the Officially Published Activities of the President". *Theological Academia* 18 (December 2023), 153-192. DOI: [10.52886/ilak.1359668](https://doi.org/10.52886/ilak.1359668)

Öz

Diyanet İşleri Başkanlığı ülkemizde yaygın din eğitimi ve din hizmetlerini resmî olarak yürüten, Cumhuriyet tarihinin en önemli kurumlarından biridir. Bununla birlikte Başkanlık, din-devlet ilişkileri, daha özeldense laiklikle irtibatlı olarak kuruluşundan itibaren varlığı, meşruiyeti, statüsü, görev ve yetkileri başta olmak üzere birçok açıdan kendisini çeşitli tartışmalı yaklaşımların odağında bulmuştur. Bu tartışmaların sonucunda Başkanlığın dönüştürülmesinden ilga edilmesine kadar çeşitli öneriler hemen her dönem gündemde yer almıştır. Buradan hareketle bu makalede Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bizzat varlığı, rolü ve öneminin devlet, toplum ve dünya kamuoyu ile ilişkileri çerçevesinde ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, 633 Sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun'un "Başkanlığın en üst amiri olan Diyanet İşleri Başkanı, Başkanlığı temsil eder." ifadesinden hareketle Diyanet İşleri Başkanı'nın resmî olarak yayımlanan etkinlikleri analiz edilmiştir. Nitel araştırma yönteminin benimsendiği çalışmada, Başkanlığın resmî internet sitesinde "Haberler" menüsünde Başkan'ın yayımlanan etkinlikleri doküman incelemesi yolu ile analiz edilmiştir. Burada resmî temasları, ziyaretleri, kabulleri, buluşmaları, kutlama/kınama/taziye vb. mesajları başta olmak üzere Başkan'ın çeşitli etkinlikleri haber metni olarak yayımlanmaktadır. Çalışmanın güncelliği açısından araştırmanın örneklemini 1/8/2022-1/8/2023 tarihleri arasındaki bir yıllık süreçte yayımlanan haberler olarak belirlenmiştir. Bu süreçte yayımlanan 453 haber metni betimsel yolla analiz edilmiştir. Yapılan analiz neticesinde Başkan'ın tüm faaliyetleri, hepsi kendi içinde alt temalara sahip olan şu dört kategoride tasnif edilmiş ve bulgular bu başlıklara göre sunulmuştur: "Katılım Gerçekleştirme", "Resmî-Gayriresmî Temaslar", "Sosyal Medya Paylaşımları" ve "Buluşma Etkinlikleri". Çalışmanın sonunda Başkanlığın devletle ilişkilerindeki rolü ve önemi kapsamında; yasaların kendisine verdiği görev ve sorumluluklar çerçevesinde hizmet sunarak kendi işine odaklandığı, bunun yanı sıra zaman zaman bazı programlarda devlet erkânının yanında hazır bulunarak program gündemine uygun olarak dua ettiği tespit edilmiştir. Başkanlığın toplumla ilişkilerindeki varlığı, rolü ve önemi ise; halkla içe içe, kaynaşmış bir yapı arz eden, toplumun farklı kesimlerini din ve meşrep ayrımı gözetmeksizin ortak insani değerler ve hisler çerçevesinde kuşatıcı bir yaklaşım sergileyen, özellikle elim hadise ve afetlere duyarlılığı yüksek olan, mağdur ve dezavantajlı insanların yanında yer alan, netice itibarıyla Anayasa'nın 136. Maddesinde kendisine tevdi edilen milletçe dayanışma ve bütünleşme amacı doğrultusunda çeşitli etkinliklerde bulunan bir kurum olarak değerlendirilmiştir. Başkanlığın dünya kamuoyu ile ilişkilerindeki varlığı, rolü ve önemi ise; İslam'ın mukaddesatı konusunda duyarlılığı yüksek olup dünyaya bu konuda önderlik eden, dinî ve ahlaki işlerde ülkemizi uluslararası platformda temsil eden, dünya Müslümanları arasındaki uluslararası nitelikli çalışmaların önemine ve faydasına inanan, bu anlamda ilgili platformlarda etkin bir şekilde varlığını göstererek dünyaya açık bir görünüm arz eden bir kurum olarak değerlendirilmiştir. Sonuç olarak çalışmada Başkanlığın devlet, toplum ve dünya kamuoyu ile ilişkilerinde birçok yönden çeşitli roller üstlendiği ve büyük bir önem arz ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Yaygın Din Eğitimi, Din Hizmetleri, Diyanet İşleri Başkanlığı, Diyanet İşleri Başkanı.

Abstract

The Presidency of Religious Affairs is one of the most important institutions in Türkiye, officially carrying out non-formal religious education and religious services. However, it has been the subject of various controversial discussions regarding its existence, legitimacy, status, duties and Powers, especially in relation to the separation of religion and the state. This article aims to reveal the existence, role and importance of the Presidency of Religious Affairs within the framework of its relations with the state, society and global public opinion. For this purpose, the officially published activities of the President of Religious Affairs are analyzed, based on the statement of the Law No. 633 on the Establishment and Duties of the Presidency of Religious Affairs: "The President of Religious Affairs, who is the highest authority of the Presidency, represents the Presidency." In this study, the qualitative research method is adopted. The President's officially published activities in the "News" menu on the Presidency's official website are analyzed through document analysis. The research sample of the study includes 453 news articles published between August 1, 2022, and August 1, 2023, providing a one-year timeframe for the analysis. As a result of the analysis, all the activities of the President are classified into four categories: "Participation Events", "Official-Unofficial Contacts", "Social Media Shares" and "Meeting Events". In terms of its relations with the state, the Presidency focuses on providing services within the framework of the duties and responsibilities assigned to it by law, occasionally participating in state events and offering prayers in accordance with the program agenda. In terms of relations with society, the Presidency has been evaluated as an institution that has an integrated structure with the public, embracing different segments of society within the framework of common human values and feelings, regardless of sect or religion. In addition, it has been evaluated as an institution that has a high sensitivity to tragic events and disasters, standing by the victimized and disadvantaged people. In its relations with the global public opinion, it has been evaluated as an institution that has a high sensitivity towards the sanctity of Islam, leading the world in this regard, representing Türkiye on the international platform in religious and moral affairs and presenting a clear appearance to the world by showing its active presence on these platforms. With all these characteristics, it has been concluded that the Presidency of Religious Affairs plays important roles as well as being of a great importance in terms of its relations with the state, society and the global public opinion.

Keywords: Religious Education, Non-formal Religious Education, Religious Services, Presidency of Religious Affairs, President of Religious Affairs.

Giriş

Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), “İslam dininin inançları, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek”¹ görevleri ile yükümlü olan, ülkemizin en önemli kurumlarından biridir. Bununla birlikte DİB, Cumhuriyet tarihi boyunca laiklikle irtibatlı olarak meşruiyeti, statüsü, yetkileri, sorumlulukları ve faaliyetleri en fazla tartışılan kurumlar listesinin ilk sıralarında yer almaktadır.² Bunun temel sebeplerinden biri ülkemizin din-devlet ilişkileri bağlamında tecrübe edilen laiklik anlayış ve uygulamalarıdır. Esasında din ve devlet ilişkilerini düzenlemeye yönelik bir ilke olarak laikliğin tek bir anlaşılma ve uygulama biçiminden söz edilemez. Bu noktada örneğin Kuru, dine ılımlı tavrı ifade eden yaklaşımı “pasif laiklik”, tepkisel veya katı tavrı ifade eden yaklaşımı ise “dışlayıcı laiklik” olarak kategorize etmektedir.³ Bunun yanı sıra, çeşitli ülkelerde benimsenen yaklaşımlar tam laiklik veya yarı laiklik şeklinde de tasnif edilebilmektedir.⁴ Türkiye’nin laikliği ise kendine özgü bir niteliğe sahiptir. Zira Hıristiyanlıkta bir kilise teşkilatının bulunmasına karşın İslam’da benzer bir yapılanmanın olmaması nedeniyle Türkiye’de devlet otoritesinin yanında din işlerini tedvir edecek kilise muadili bir otorite kabul edilmemektedir. Bu durum da devletin, dini bir kamu hizmeti kabul ederek gereğini yerine getirmesinin meşruiyet kaynağını oluşturmaktadır.⁵ Buradan hareketle ülkemizde devletin yaygın din eğitimi ve din hizmetlerini bizzat kendi uhdesine alma yaklaşımı, “Din adına öne sürülmek istenen birtakım batıl itikatların ve zararlı akidelerin yayılmasına devlet, devlet olmak haysiyetiyle bigâne kalamaz.” şeklindeki açıklamalarla meşru gösterilmiştir.⁶ Kısaca ülkemizde devlet, halkın din hizmeti ve din eğitimi-öğretimi ihtiyaçlarını doğru, hurafelerden uzak, batıl inançlardan ve siyasetten arınmış bir içerikle karşılamayı ilke edinmiş ve bu görevi bizzat kendisi üstlenmiştir.⁷ Bununla birlikte ülkemizde laiklik Cumhuriyet tarihi boyunca mevcut iktidarın yaklaşımına göre farklı yorumlanagelmiş ve ılımlı veya dışlayıcı biçimleriyle tecrübe edilmiştir. Bu doğrultuda da din eğitimi ve din hizmetleri

¹ Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun, *Resmî Gazete* 12038 (22 Haziran 1965), Kanun No. 633, md. 3.

² İsmail Kara, “Din ile Devlet Arasında Sıkışmış Bir Kurum: Diyanet İşleri Başkanlığı”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18 (2000), 29.

³ Ahmet T. Kuru, *Pasif ve Dışlayıcı Laiklik - ABD, Fransa ve Türkiye* (İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2011), 9-32.

⁴ Cemal Tosun, “Türkiye’de Eğitimin Laikleşmesi ve Din Öğretimi”, *Sekülerleşme ve Dinî Canlanma Sempozyumu*, ed. Ali İsmail Güngör (Ankara: Dinler Tarihi Derneği, 2008), 229.

⁵ İbrahim Turan, “AB Sürecinde Diyanet İşleri Başkanlığı: Özerklik ve Temsil Sorunu Bağlamında Bir Değerlendirme”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31 (2011), 152.

⁶ Bülent Daver, *Türkiye Cumhuriyetinde Laiklik* (Ankara: Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, 1955), 10 akt. Tosun, “Türkiye’de Eğitimin Laikleşmesi ve Din Öğretimi”, 230.

⁷ Tosun, “Türkiye’de Eğitimin Laikleşmesi ve Din Öğretimi”, 230.

alanının oldukça sınırlandığı dönemler olduğu gibi gelişme ve genişleme imkânı bulduğu dönemler de tecrübe edilmiştir.⁸

Ülkemizin kendisine has laiklik uygulaması içerisinde DİB din eğitimi ve din hizmetleri sunan bir kamu kurumudur. Anayasanın 136. Maddesinde de belirtildiği üzere DİB, genel idare içerisinde yer alan, özel kanunda gösterilen görevleri yerine getiren bir teşkilattır.⁹ Bu noktada DİB gerek İslam'ı gerekse mensuplarını temsil etme bakımından Batıdaki dinsel kurumların muadili kabul edilebilecek dinî bir kurum olmayıp hukuki açıdan ve üstlendiği misyon açısından kilise kurumundan farklı bir yapı arz etmektedir. Anayasa Mahkemesi'nin de DİB'in statüsüne ilişkin davalarda bakış açısının bu yönde olduğu görülmektedir. Örneğin DİB'in laik sisteme uymadığı gerekçesiyle kapatılmasına dair açılan bir davada Mahkeme, İslam'da Hıristiyanlıkta olduğu gibi bir ruhban sınıfı bulunmadığını, bu nedenle Hıristiyan ve İslam dinine bağlı milletlerin kurdukları devletlerde laiklik anlayışında bir ayırımın zorunlu olarak bulunduğunu belirterek DİB'in dinî bir teşkilât değil genel idare içinde yapılandırılmış idarî bir teşkilât olduğuna dikkat çekmiştir. Bu bağlamda, DİB'in Anayasa'da yer almasının ve mensuplarının memur statüsünde sayılmasının, tarihsel nedenlerin ve ülke koşullarının ve ihtiyaçların doğurduğu bir zorunluluk olduğunu belirterek düzenlemede, Anayasa'ya aykırılık görmemiştir.¹⁰

Her ne kadar DİB'in varlığı teorik olarak temellendirilebilse de reel politika ve toplumda DİB, çeşitli yönleri ile eleştirilmektedir. Bu noktada; meşruiyeti, statüsü, yetkileri, sorumlulukları ve faaliyetleri ile eleştirilen kurumun devlet, toplum ve dünya kamuoyu ile ilişkiler açısından rolü ve öneminin ne olduğuna, ne tür bir fayda sağladığına ilişkin sorular temayüz etmektedir. Bu soruların cevaplarını en geniş, aynı zamanda en direkt olarak kurumu en yüksek düzeyde idare ve temsil eden Başkan'ın etkinlikleri üzerinden görebilmek mümkündür. Zira Başkan'ın DİB'in kurumsal internet sitesinde resmî haber olarak yayımlanan etkinlikleri Başkanlığın politika, hassasiyet, yaklaşım ve icraatlarını sistematik bir şekilde ortaya koymaktadır. Nitekim 633 Sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun'da da belirtildiği gibi; "Başkanlığın en üst amiri olan Diyanet İşleri Başkanı, Başkanlığı temsil eder."¹¹ Bu bağlamda bu çalışmada, ülkemizde ve dünyada yaşanan dinî, toplumsal, kültürel, eğitsel, ahlaki vb. gelişmeler karşısında kurumun nasıl bir tavır aldığı, yaklaşımlarının neler olduğu, varlığını nerede nasıl gösterdiği, ne tür misyonlar icra ettiği; dolayısıyla kurumun devlet, toplum ve dünya

---

⁸ Konuyla ilgili daha detaylı inceleme için bk. Sönmez Kutlu, "Türkiye'de Dinsel Değişimin Aktörleri: Katı Laikçiler mi Katı Muhafazakârlar mı Yoksa Yenilikçi (Modernist) İslamcılar mı?", Prof. Dr. Erol Güngör'ün Anısına: Sosyal-Kültürel-Siyasal-Ekonomik-Dinsel Açıdan Türkiye'de Değişim Sempozyumu, ed. Kolektif (Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları, 2010), 541-560; Halis Ayhan, *Türkiye'de Din Eğitimi* (İstanbul: DEM Yayınları, 2014), 28-527; Ramazan Akkır, "Türkiye'nin Demokrasiye Geçiş Süreci ve Laiklik Anlayışının Değişmesinde Bir Dönüm Noktası: Chp'nin Yedinci Olağan Kurultayı", *Turkish Studies* 9/2 (2014), 53-65.

⁹ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, *Resmî Gazete* 17863 (18 Ekim 1982), Kanun No. 2709, md. 136.

¹⁰ Anayasa Mahkemesi (AYM) K. 1971/76 (21 Ekim 1971).

¹¹ Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun, md. 3.

kamuoyu ile ilişkilerindeki rolü ve önemini ortaya koymak amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda çalışmanın problem durumu şu şekilde belirlenmiştir: Kurumu en yüksek düzeyde idare ve temsil eden Başkan'ın resmî etkinlikleri üzerinden DİB'in devlet, toplum ve dünya kamuoyu ile ilişkiler çerçevesinde varlığı, rolü ve önemi nedir?

Literatürde bu makalenin konu edindiği bağlamda bir çalışma tespit edilmemiştir. Bu konuya en yakın olan bir çalışma ise Üçer¹² tarafından yapılmış olup çalışmada *Diyanet Gazetesi* ve *Diyanet Aylık Dergide* çıkan başyazılar çerçevesinde Diyanet İşleri Başkanlığı ve dinî söylemi analiz edilmiştir. Bu makalede ise Diyanet İşleri Başkanlığı'nın laik bir ülkedeki varlığına yönelik tartışmalı yaklaşımlara karşılık bizatihi varlığı, rolü ve önemi devlet, toplum ve dünya kamuoyu ile ilişkileri bağlamında ele alınmıştır. Çalışma, temelde din eğitimi ile ilgili olmakla birlikte, elde edilen veriler kapsamlı olduğundan, yapılan analizler çalışmaya din sosyolojisi ile de kesişmeleri olan, disiplinler arası bir nitelik kazandırmıştır. Çalışmanın, araştırma sorusu çerçevesinde ortaya koyduğu sonuçların yanı sıra disiplinler arası yönüyle de literatüre katkı sunması beklenmektedir. Bununla birlikte en önemli sınırlılığı ise, literatürde benzer bir çalışma bulunmadığından bulguların sunumunda literatürle ilişkilendirmelerin yapılamamış olmasıdır.

1. Yöntem

1.1. Araştırmanın Deseni

Bu makale nitel yönetime dayalı olarak hazırlanmıştır. Nitel araştırma; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir şekilde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir.¹³ Doküman incelemesi de araştırılması hedeflenen konuyla ilgili olgu ve olaylar hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizi yoluyla veri sağlanmasıdır.¹⁴ Doküman analizi, bir veri toplama aracı olmasının yanı sıra bağımsız bir nitel araştırma yöntemi olarak da kabul edilmektedir.¹⁵ Doküman analizinde çeşitli yazılı kaynakların yanı sıra film, video ve fotoğraf gibi görsel ve dijital materyaller de incelenebilmektedir.¹⁶ Bu makalede, Başkanlığın resmî internet sitesinde "Haberler" menüsünde yayımlanan haber metinleri doküman olarak alınmıştır.

¹² Cenksu Üçer, "Diyanet İşleri Başkanlığı ve Dinî Söylemi -Diyanet Gazetesi ve Diyanet Aylık Dergi Başyazıları Örneğinde", *İlahiyat Akademi* 14 (Aralık 2021), 23-104.

¹³ Ali Yıldırım, "Nitel Araştırma Yöntemlerinin Temel Özellikleri ve Eğitim Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi", *Eğitim ve Bilim Dergisi* 23/112 (1999), 10.

¹⁴ Ali Yıldırım - Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2008), 188.

¹⁵ Ramazan Sak vd., "Bir Araştırma Yöntemi Olarak Doküman Analizi", *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi* 4/1 (2021), 240-241.

¹⁶ Yıldırım - Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 189.

Çalışmada haber metinleri teknik olarak incelenmiş, metin içerikleri analiz edilmemiştir. Bu teknik inceleme; Başkan'ın metinlerde detaylarına yer verilen resmî temasları, ziyaretleri, kabulleri, yaptığı basın açıklamaları, kutlama/kınama/taziye vb. mesajları olmak üzere çeşitli etkinliklerinin ortaya çıkarılmasına dönüktür. Bu noktada çalışma, dilsel öğelerin incelenmesi, ifadelerin/söze dökülenlerin sözdizimsel ve semantik sınırlarının ötesine gitmeyi ve bu ötede yatan anlam ve içeriği incelemeyi gerektiren söylem analizi¹⁷ yönteminden ayrılmaktadır.

1.2. Araştırmanın Örneklemi

Araştırmanın örneklemi, amaçlı örnekleme türlerinden ölçüt örnekleme ile belirlenmiştir.¹⁸ Bu çalışmada belirlenen ölçüt, araştırmanın aktüalite ilkesine uygunluğunu sağlamak açısından son bir yılın haberlerine yer verilmesidir. Bu durumda araştırmanın örneklemi 1/8/2022-1/8/2023 tarihleri arasındaki bir yıllık süreçte yayımlanan 453 haber metnidir. Örnekleme alınan dönemde Diyanet İşleri Başkanı ise Prof. Dr. Ali Erbaş'tır.

1.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Bu çalışmada veriler, Başkanlığın resmî internet sitesinden toplanmıştır.¹⁹ Bu sitede yer alan "Haberler" menüsünde, -bazı istisnalar haricinde- Başkan'ın resmî temasları, ziyaretleri, kabulleri, yaptığı basın açıklamaları, kutlama/kınama/taziye vb. mesajları olmak üzere çeşitli etkinlikleri haber olarak yayımlanmaktadır. Bu şekilde doğrudan Başkan'ın etkinliklerini konu edinen 453 haber metni analiz edilmiştir. İstisna olarak, Cuma hutbesi veya kurum adına yapılan mesaj içerikleri ise 86 haber olup bunlar, doğrudan Başkan'ın etkinliği olmadığı için analiz kapsamına dahil edilmemiştir.

Nitel yöntemle yapılan araştırmalarda elde edilen veriler, betimsel analiz ve içerik analizi ile yorumlanmaktadır.²⁰ Bu çalışmada verilerin analizinde betimsel yol izlenmiştir. Çalışmanın betimsel analiz çerçevesini oluşturmadan önce haber içerikleri ön incelemeden geçirilmiştir. Bu incelemede; Etkinlik Türü, Etkinlik Adı/Konusu, Başkan'ın Etkinlik Kapsamında Yaptıkları, Etkinlik Yeri, Haber Tarihi olmak üzere tüm haberlerin beş kategoriye göre düzenlendiği ham bir liste oluşturulmuştur. "Etkinlik Türü" kategorisinde, haber metni incelenerek resmî temas, ziyaret, tören, açılış vb. şeklinde isimlendirme yapılmıştır. "Etkinlik

---

¹⁷ Hilal Çelik - Halil Ekşi, "Söylem Analizi", *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi* 27/27 (2008), 105.

¹⁸ Michael Quinn Patton, *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*, çev. ed. Mesut Bütün - Selçuk Beşir Demir (Ankara: Pegem Akademi, 2014), 238.

¹⁹ Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), "Anasayfa/Haberler" (Erişim 31 Temmuz 2023).

²⁰ Yıldırım - Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 224-227.

Adı/Konusu” kategorisinde ise “Cemaleddin Ferruh Erkek Kur’an Kursu’nu ziyaret”, “Çankırı Karatekin Üniversitesi Camii’nin resmî açılış törenine katılım” şeklinde daha spesifik olarak içeriğe ilişkin bilgiye yer verilmiştir. Üçüncü kategori olan “Başkan’ın Etkinlik Kapsamında Yaptıkları”nda ise *sabah namazını kıldırdı, Kur’an-ı Kerim okudu, konuşma yaptı, dua etti* şeklinde Başkan’ın ilgili etkinlik kapsamındaki faaliyetlerinin neler olduğu kısaca not edilmiştir. Son iki kategori olan “Etkinlik Yeri” ve “Haber Tarihi” için de ilgili bilgiler tablolara işlenmiştir.

İlk kategorilere göre veri toplama ve düzenleme işlemi tamamlandıktan sonra, tüm listeler gözden geçirildiğinde, Başkan’ın etkinliklerinin ortak yönlerine göre toplam dört kategoriye yoğunlaştığı görülmüştür. Bunlar; Katılım Gerçekleştirme, Resmî-Gayriresmî Temaslar, Sosyal Medya Paylaşımları ve Buluşma Etkinlikleri. Bunlar ana kategoriler olup her kategori kapsamında elde edilen tüm içerikler incelenerek ortalıklarına göre alt temalar halinde ayrıca listelenmiştir. Örneğin Başkan’ın gerçekleştirdiği katılımlar kategorisi oluştuktan sonra, tüm katılımları incelenerek; Program Katılımları, Akademik/İlmi Toplantı Katılımları, Tören Katılımları, Toplantı Katılımları, TV Programı Katılımları şeklinde alt temalar oluşturulmuştur. Bu işlem tüm kategoriler için yapılmış olup bulgular da bu düzene göre sunulmuştur.

Bir haber metninde birden fazla etkinlik varsa bunlar ayrı kodlanmıştır. Örneğin bir haber metninde Başkan’ın hem bir ziyareti hem de açılış söz konusu olabilmektedir. Bunlar aynı haber metninde yer alsada ayrı etkinlik türü olduğu için ayrıca kodlanmıştır. Analize dahil edilen her haber metni mutlaka bir kategoriye dahil edilmiş olup kategori dışında kalan bir içerik söz konusu değildir.

Çalışmada etik ilkelere uygunluğa özen gösterilmiştir. Bu kapsamda -“Aliya İzzetbegoviç”, “Haydar Aliyev” gibi dünya tarihine ve kamuoyuna mâl olmuş isimler haricinde- kişi ve kurum isimleri öne çıkarılmamıştır. Örneğin “Şehit İbrahim Yılmaz Dini İhtisas Merkezi açılış töreni” yerine sadece “Dini İhtisas Merkezi açılış”; “Kayseri Valisi Gökmen Çiçek’i ziyaret” yerine “Vali ziyareti” ifadeleri tercih edilmiştir. Zira burada şahıs ya da mekân isimlerinin çalışma açısından hususen bir önemi bulunmamaktadır. Ancak gerek çalışmanın güvenilirliğini artırmak gerekse okuyucunun paylaşılan bulgulara ilişkin daha detaylı bir okuma-inceleme yapmasına imkân sağlamak açısından gereken durumlarda bazı haber metinlerinin tarihleri dipnotta referans olarak gösterilmiştir.

2. Bulgular ve Yorum

Çalışmanın bulguları, dört kategori başlığına göre sunulacaktır. Bunlar; “Katılım Gerçekleştirme”, “Resmî-Gayriresmî Temaslar”, “Sosyal Medya Paylaşımları” ve “Buluşma Etkinlikleri” başlıklarıdır.

2.1. Başkan'ın Gerçekleştirdiği Katılımlar

Analiz kapsamında en yoğun verinin bu kapsamda olduğu tespit edilmiştir. Bu kategori kapsamındaki alt temalar şunlardır: Program Katılımları, Akademik/İlmi Toplantı Katılımları, Tören Katılımları, Toplantı Katılımları, TV Programı Katılımları.

2.1.1. Program Katılımları

Başkan'ın gerçekleştirdiği program katılımları altı alt kategoriye yoğunlaşmakta olup bunlar Tablo 1'de gösterilmiştir.

Kategori	Tema	İçerik
Program Katılımları	Dua ve Kandil Programları	Berat Gecesi Özel Programı
		Miraç Gecesi Özel Programı
		Mevlit Gecesi Programı
		Kahramanmaraş Merkezli Depremlerden Etkilenenler İçin Dua Programı
		Kırklareli İl Müftülüğü ile Romanlar Konfederasyonu- Dualarda Buluşuyoruz Programı
		Şehitlerimiz İçin Hatim Duası Programı
		Ertuğrul Fırkateyni Şehitleri Kur'an-ı Kerim ve Dua Programı
		Derik İlçesindeki Kazada Hayatını Kaybedenler İçin Düzenlenen Mevlit ve Dua Programı
	Açılış-Kapanış Programları	Diyanet Akademisi Aday Din Görevlileri Eğitimi 1. Dönem Açılış Programı
		2022 Yılı Mevlid-i Nebi Haftası'nın Açılış Programı
		Mevlid-i Nebi Avrupa Açılış Programı
		Yatılı Yaz Kur'an Kursları Kapanış Programı
		Okuyucular Semineri Kapanış Programı
		Kur'an-ı Kerim'i Güzel Okuma Yarışması Final Programı
		6 Şubat'taki Depremlerden Etkilenen 500 Gencin Ağırlandığı "Yazımda Kardeşlik Var" Temalı Yaz Kampı Kapanış Programı
	Milli Nitelikli Programlar	15 Temmuz Demokrasi ve Milli Birlik Günü- "Türkiye Yüzyılı'nın Kahramanları Programı (Ankara)
		15 Temmuz Demokrasi ve Milli Birlik Günü- "Türkiye Yüzyılı'nın Kahramanları Programı (İstanbul)
		15 Temmuz Demokrasi ve Milli Birlik Günü- Kur'an-ı Kerim ve Şehitleri Anma Programı
		TBMM 15 Temmuz Şehitler Anıtı'nda Anma Programı
		İstanbul'un Fethi'nin 570. yıl dönümünde Fatih Sultan Mehmet Han'ın Türbesinde Düzenlenen Anma Programı

Program Katılımları	Bayramlaşma Programları	İslam Ülkeleri Hac Organizasyon Başkanları Bayramlaşma Programı
		2023 Hac Organizasyonu'nda görevli olan ekip başkanları ve personeliyle bayramlaşma
		Geleneksel Personel Bayramlaşması Programı
		Türk Basın Mensuplarıyla Bayramlaşma
	Diğer	4-6 Yaş Kur'an Kursları 10. Yıl Şenlik Programı
		İslam İzcileri Dostluk Kampı Programı
		ÖNDER İmam Hatipliler Derneği- 19. İmam Hatipliler Kurultayı
		Muharremiye ve Kerbela Şehitlerini Anma Programı
		İmam Hatip Lisesi Mezunlar Günü 2023 Programı
		İslam Düşünce Enstitüsü- Alimler İftarı Programı
		2023 Yılı Ramazan Ayı Faaliyetleri Tanıtım Programı
		MÜSİAD- Ramazan ve İnfak Programı
		Hacı Adayları Kura Çekme Programı
		Dünden Bugüne Hac Yolculuğu Belgesel Tanıtım Programı
		DİB Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü- Değerler Eğitimi Programı
		Mekke Yolu Projesi Tanıtım Programı
		Surre Alaylarından Günümüze Üsküdar Harem'den, Harem-i Şerif'e Hacı Uğurlama Programı

Tablo 1'e bakıldığında Başkan'ın katılımlarının sıklığına göre şu şekilde olduğu görülmektedir: Dua ve Kandil Programları, Açılış-Kapanış Programları, Milli Nitelikli Programlar, Bayramlaşma Programları ve Diğer programlar.

Başkan'ın kandil gecesi ve dua programı gibi dinî nitelikli programlarda yer alması, yürütülen programların din hizmeti olması bakımından beklenen bir durumdur. Gerçekleştirilen dua programlarına bakıldığında bunların ikisinin deprem ve kaza gibi elim olaylarda hayatını kaybeden vatandaşlar için olduğu görülmektedir. Bu durum, Başkan'ın ve Başkanlığın insanların yanında yer aldığını ve onların acılarını paylaştığını göstermektedir. Bu tür elim hadiselerle başa çıkmada dinin rolü olduğu düşünüldüğünde bizzat Başkan'ın bu tür programlara iştirak etmesinin vatandaşın üzerinde olumlu anlamda bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Bu tema kapsamında yine Başkan'ın şehitler için gerçekleştirilen dua programına katılması şehitlik değeri ve mertebesine verilen değeri gösterdiği gibi milli hassasiyetlerle de ilişkilendirilebilir. Nitekim bu kategorideki bir başka tema da Başkan'ın katıldığı milli nitelikli programlardır. Başkan'ın, milli nitelikli olan bu programlar kapsamında yaptığı etkinlikler için ilgili haberlerin detayına bakıldığında, günün anlam ve önemine binaen dua ettiği görülmektedir. Dua, bireysel olarak inanan kimsenin dünyasında onu Yaratıcıya bağlayan, anlam dünyasını ve maneviyatını etkileyen bir pratiktir. Cemaat halinde iken yapılan duaların ise bireysel etkilerinin yanı sıra maşerî bir ruh oluşturması kaçınılmazdır.

Bu bağlamda milli nitelikli programlar temasında yapılan bu tür duaların, toplumun milli birlik ve bütünlüğünü sağlamaya katkısının olacağı ifade edilebilir.

Başkan'ın katıldığı çeşitli açılış-kapanış programlarına bakıldığında ise; bunların çoğunlukla Başkanlığın din eğitimi hizmetlerine ilişkin olduğu görülmektedir. Başkan, bu tür eğitim programlarında genellikle yapılan eğitimin önemi ve hedef kitlenin motivasyon ve sorumluluğuna dikkat çekmiştir. Eğitim hizmetlerinde bizzat Başkan'ın bu şekilde rol almasının katılımcıların motivasyonunu ve sürecin ciddiyeti ve önemine ilişkin farkındalıklarını artıracığı söylenebilir.

Başkan'ın gerçekleştirdiği dört bayramlaşma programının ikisi Başkanlık personeli ile. Bu da teşkilat içerisinde Başkan'ın, personelle birlikteliği anlamında önemli bir noktadır. Türk Basın Mensuplarıyla ve İslam Ülkeleri Hac Organizasyon Başkanları Bayramlaşma Programı ise Mekke'de, Kurban Bayramı'nda gerçekleştirilmiştir.

Başkan'ın katıldığı diğer programların büyük çoğu Başkanlığın hizmetleri kapsamında düzenlenen çeşitli programlardır. Bunlar dışındaki programları ise Konya Büyükşehir Belediyesi, İslam Düşünce Enstitüsü, MÜSİAD, ÖNDER, İmam Hatipliler Derneği, Romanlar Konfederasyonu gibi çeşitli kurum ve kuruluşlar organize etmiştir. Bu da Başkanlığın, resmî temaslarının yanı sıra çeşitli sivil oluşumlarla bir araya geldiğini göstermesi bakımından önemlidir.

2.1.2. Akademik/İlmi Toplantı Katılımları

Başkan'ın gerçekleştirdiği Akademik/İlmi Toplantı Katılımları beş temaya yoğunlaşmakta olup Tablo 2'de sunulmuştur.

Kategori	Tema	İçerik
Akademik/İlmi Toplantı Katılımları	Sempozyum/Kongre	Dinler Tarihi Lisansüstü Sempozyumu
		Kur'an Ayetleri ve Bilimsel Veriler Işığında Göklerin Yaratılışı-I Sempozyumu
		Medresetü'n Nüvvâb 100. Yıl Sempozyumu
		Yetim ve Kimsesiz Çocuklar Sempozyumu
		Zekat Kongresi
		Uluslararası 21. Yüzyılda Gençlik ve İnanç Eğilimleri Sempozyumu
		4. İlçe Müftüleri Kongresi
		11. Uluslararası Din Görevlileri Sempozyumu
		Uluslararası Mevlid-i Nebi Sempozyumu
		Uluslararası İslami Dayanışma Sempozyumu
		6. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi

Akademik/İlmi Toplantı Katılımları	Seminer	Aile ve Dini Rehberlik Bürolarında görev yapacak vaizlere yönelik "Aile Ahlakı" hizmet içi eğitim semineri
		Aile ve Dini Rehberlik Bürolarında görev yapacak vaizlere yönelik düzenlenen seminerin açılışı
		13. Eğitim Görevlileri Semineri
		Diyanet Akademisi Başkanlığınca düzenlenen 'Rehber Öğreticiler Kursu' son dersi
	Konferans	Üniversite Camilerinde Görev Yapan Din Görevlilerine Yönelik Hizmet İçi Eğitim Semineri
		Üniversite öğrencilerine yönelik "İslam'ın Rehberliğinde Bilgiden Bilince" başlıklı konferans (Üç kez)
		Tokyo'da yerli ve yabancı Müslüman gençlere yönelik "Gelecek Nesle Öncülük Edecek Genç Müslümanlara Mesajlar" başlıklı konferans
	Çalıştay	Cidde'de Hac ve Umre Konferansı
		Dijital Medya ve Vaizlik Çalıştayı
		Vekaletle Kurban Hizmetleri Çalıştayı
		3. Gençlik Çalıştayı
	Diğer	Aile ile İlgili Güncel Meseleler Çalıştayı
		Transhümanizm ve Din konulu "Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı"
		Ankara'da 3. Uluslararası Medya ve İslamofobi Forumu

Tablo 2'ye bakıldığında, Başkan'ın akademik/ilmi toplantı olarak en sık kongre ve sempozyumlara katıldığı görülmektedir. Bunların da hepsinin Başkanlık veya İlahiyat fakülteleri tarafından organize edilen dinî-ahlaki konular üzerine olduğu görülmektedir. Çalıştay katılımları da benzer şekildedir. Bu tür akademik programlara Başkan'ın katılım göstermesi gerek bu tür çalışmaların Başkanlıkça destek görmesi gerekse Başkanlık ile yüksek din öğretimi kurumları arasında iş birliğinin geliştirilmesi açısından önemlidir. Düzenlenen seminer programlarının ise tümünün Başkanlık personeline yönelik olduğu görülmektedir.

Başkan, farklı şehirlere gerçekleştirdiği ziyaretler kapsamında üç kez üniversite öğrencilerine konferans vermiştir. Bu kapsamda, verdiği konferans konusunun yanı sıra gençlerin ülkemiz için önemi, onlardan beklenenler ve kendilerine bazı tavsiyeler minvalinde konuşmalar gerçekleştirdiği görülmektedir. Gerçekleştirdiği bu konferanslardan birindeki konuşmasında, gittiği her yerde önce gençlerle buluşmak istediğini belirten Başkan'ın, bunda çeşitli açılardan fayda gördüğü anlaşılmaktadır.²¹ Başkan'ın gerçekleştirdiği bir konferansı da Tokyo

²¹ Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), "Her Millet Ancak Kendi Medeniyet Değerleriyle Yükselir" (Erişim 31 Temmuz 2023).

ziyaretinde yine gençlere yönelik, benzer vurgularla gerçekleşmiştir. Son konferansı ise Cidde'de gerçekleşmiş olup hac ve umre süreçleriyle ilgilidir.

Başkan'ın diğer akademik/ilmi toplantı katılımlarından biri ulusal diğer ikisi ise uluslararası niteliktedir. Bunlardan "3. Uluslararası Medya ve İslamofobi Forumu" RTÜK, DİB, Erciyes Üniversitesi, Ankara Bilim Üniversitesi ve SETA tarafından organize edilmiş olup Ankara'da gerçekleştirilmiştir. Teması "İslam Düşmanlığı ile Yeni Nesil Mücadele" olarak belirlenmiş olan forumun açılış konuşmasını Başkan gerçekleştirmiştir. İslamofobi, İslam'a yönelik büyük bir saldırı olup ülkemizde bu konuda uluslararası nitelikte bir toplantının yapılmış olması ve Başkanlıkça bu tür güncel konuların ele alınması büyük bir öneme sahiptir.

18. Uluslararası Müslüman Forumu ise Rusya'da gerçekleştirilmiştir. Çok sayıda ülkeden Müslüman temsilcinin katılım sağladığı programa ülkemizi temsilen Başkan katılmıştır. Başkan'ın farklı ülkelerden Müslümanlarla uluslararası düzeyde temas sağlaması Türkiye'nin dünya kamuoyu ile ilişkilere açık olduğunu gösterdiği gibi, dinî konularda dünyaya söz söyleyen bir ülke olduğunu da gözler önüne sermektedir.

2.1.3. Tören Katılımları

Başkan'ın gerçekleştirdiği Tören Katılımları yedi temaya yoğunlaşmakta olup Tablo 3'te sunulmuştur.

Kategori	Tema	İçerik
Tören Katılımları	Açılış Töreni	Cami (12 kez)
		Kur'an Kursu (sekiz kez)
		Diyanet Gençlik Merkezi (dört kez)
		Sanat sergileri (dört kez)
		Dini İhtisas Merkezi
		Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü Hizmet Binası
		TRT Diyanet Çocuk kanalı
		Türkiye Diyanet Vakfı (TDV) Kitabevi
		40. Türkiye Kitap ve Kültür Fuarı
		İl geneli müftülük hizmet binalarının elektrik ihtiyacını karşılayacak olan 1.4 MW Güneş Enerji Santrali (GES)
		Restore edilen Sultanahmet Camii
		8. Uluslararası Hafızlık ve Kur'an'ı Güzel Okuma Yarışması
		Din görevlileri ve Uluslararası İlahiyat Programı öğrencilerine yönelik İzcilik Kampı
		Şule Yüksel Şenler Vakfı Hizmet Binası
		Seddülbahir Kalesi ve Gelibolu-Eceabat Devlet Yolu
TDV Etimesgut İyilik Çarşısı ve Kitap Kafe		

Tören Katılımları		Şehir Hastanesi
		TOGG Gemlik Kampüsü
		Recep Tayyip Erdoğan İslam Kültür Merkezi
		34 Hidroelektrik Santrali
	Hafızlık İcazet Töreni	Hafızlık İcazet Merasimi (13 kez)
	Temel Atma Töreni	Kur'an Kursu ve Gençlik Merkezi
		Camii ve Kültür Merkezi
		Cami ve Külliye
		Deprem Konutları
		17 Bin 902 Afet ve Köy Konutu
		İl geneli müftülük hizmet binalarının elektrik ihtiyacını karşılayacak olan 1.4 MW Güneş Enerji Santrali (GES)
	Mezuniyet Töreni	Polis Akademisi- Polis Meslek Yüksekokulları
		Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi Başkanlığı- Subay ve Astsubay Öğrencileri
		Dini İhtisas Merkezi Kursiyerleri
		Diyanet Akademisi- Dini Yüksek İhtisas Merkezi Öğrencileri
	Ödül Töreni	2023 Mekke Hac Organizasyonu Lebbeytüm Ödül Töreni
		3. Türkiye Geneli İlahiyat Gençlik Buluşması ve İlahiyat Yıldızları Ödül Töreni
		İmam Hatip Okulları Başarılı Örnekler Sergisi ve Ödül Töreni
	Göreve Başlama Töreni	Cumhurbaşkanlığı
		Diyanet Akademisi Başkanlığı
		İSAM Başkanlığı
	Diğer	18 Mart Çanakkale Şehitlerini Anma Günü ve Çanakkale Deniz Zaferi'nin 108. Yılı dolayısıyla gerçekleştirilen tören
		Konut ve Dükkan Anahtar Teslim Töreni
		Diyanet İşleri eski Başkanına tevdi edilen 'İstanbul Üniversitesi İslam Araştırmaları Fahri Doktora Unvanı Takdim Töreni
Başkanlıkta gerçekleştirilen çeşitli devir teslim törenleri		
Merkez Teşkilatında Görev Yapan Personelle Bayramlaşma Töreni		
Bir Japon için düzenlenen İhtida Töreni		
Konya İl Müftülüğü- Yuvalar Kuruyoruz: Çeyiz ve Evlilik Yardımı Dağıtım Töreni		
Kazakistan hacı adayları için Mekke'de düzenlenen Hoş Geldin Töreni		
Fetva Konularında İş Birliği Mutabakat Zaptı Töreni		

Tablo 3'e bakıldığında, Başkan'ın tören katılımlarının önemli çoğunluğunun çeşitli açılış törenleri olduğu, bunu icazet törenlerinin takip ettiği; temel atma, mezuniyet, ödül, göreve başlama ve diğer törenlerin ise benzer sıklıkta olduğu görülmektedir.

Açılış törenlerinin 27 tanesi gerek taşra gerekse merkez teşkilatında doğrudan din eğitimi ve din hizmetlerinin yürütüldüğü çeşitli yapılardır. Benzer şekilde temel atma törenlerinde de Başkan'ın iki katılımı dışında, hepsinin bu yönde olduğu görülmektedir. Bu tür açılış törenlerinde bizzat Başkan'ın yer alması sürecin sahiplenilmesi, takibi ve yaygınlaştırılması anlamında önemlidir. Yine çoğu, Başkanlığın çeşitli birimlerinin ev sahipliğinde düzenlenen sergi, fuar, yarışma vb. programların açılışında da Başkan'ın yer aldığı görülmektedir. Başkan'ın bu tür açılışlara bizzat katılması, ayrıca çeşitli kurum ziyaretlerinde de varsa sergi vb. eserleri incelemesi Başkanlık nezdinde bu tür sosyokültürel ve sanatsal çalışmaların desteklendiğini ve önemsendiğini göstermektedir. Başkan'ın tören kategorisinde en sık katılımlarından biri de hafızlık icazet törenleridir. Başkan'ın bu törenlerde hafızların, öğreticilerin ve ailelerin yanında bulunması, bu eğitime ve paydaşlarına verilen önemi ve değeri göstermektedir. Temel atma ve açılış törenlerinde birer kez yer alan Güneş Enerji Santrali açılışları da Başkanlığın hizmetleri ile ilgilidir. Başkan, illerde cami, Kur'an kursu gibi yaygın din eğitimi ve din hizmetlerine ilişkin yapıların enerji ihtiyaçlarının karşılanması amaçlı olan bu GES projesi çalışmalarının bütün illerde devam edeceğini belirtmiştir.

Bu kapsamda yukarıda belirtilenlerden farklı olarak, Başkan'ın Tablo 3'te yer verilen bazı açılış ve temel atma töreni katılımlarının ise din hizmetleri ve din eğitimi ile doğrudan bir ilgisi bulunmadığı görülmektedir. Analizi daha anlamlı kılması bakımından Başkan'ın bu tür programlarda ne tür faaliyetlerde bulunduğu bakıldığında, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın katılımıyla gerçekleştirilen bu programlarda Başkan'ın milletimiz, devletimiz ve genel olarak ülkemiz için birlik, beraberlik ve selamet vurguları içeren dualar ettiği görülmektedir. Ayrıca bu dualar, her eserin temasına uygun olarak iyi niyet ve niyaz ifadeleri taşımaktadır. Bu tür duaların ülke olarak ilerlemeye ve kalkınmaya ilişkin motivasyonun sağlanması ve halkın moral gücünün artırılmasına katkı sunması bakımından önemli olduğu değerlendirilebilir. Her ne kadar Başkan'ın, devletin düzenlediği bu tür resmî programlar kapsamında dua etmesi milli birlik ve beraberliği güçlendirmeye katkı sunması yönü ile değerlendirilebilirse de öte yandan toplumun bazı kesimlerinin eleştirisini çeken bir durumdur.²² Çoğunlukla laiklikle ilişkili olan bu eleştiriler laik bir ülkede ilgili durumun kabul edilemeyeceğini vurgulamaktadır. Ne var ki bu çalışmanın giriş bölümünde de ele alındığı gibi laikliğin tek bir yorumu ve anlayış biçimi bulunmamaktadır. Dışlayıcı laiklik kapsamında kamusal alanda din ve dinî

---

²² bk. *İleri Haber*, "Dualı Açılışa Hukukçulardan Tepki: 'Laik Bir Adalet Sisteminde Bu Görüntü Kabul Edilemez'" (3 Eylül 2021), 1; *Yeni Şafak*, "Külliyede Dua Edilmesinden Rahatsız Oldular: Laikliğe Hançer Saplandı" (7 Haziran 2023), 1.

motifler sınırlandırılırken ılımlı laiklik kapsamında bunlara açılan alan daha geniş olabilmektedir. Bu bağlamda Başkan'ın devlet erkânı ile birlikte yer aldığı resmî programlar kapsamında dua etmesi de ılımlı laiklik anlayışının bir tezahürü olarak değerlendirilebilir.

Başkan'ın katıldığı ödül ve mezuniyet törenlerine bakıldığında, din hizmetleri ile ilgili olmayan bu iki etkinlik haricinde hepsinin din eğitimi ve din hizmetleri ile ilgili olduğu görülmektedir. Bu iki etkinlik de Polis Meslek Yüksekokulları ile Subay ve Astsubay öğrencilerinin mezuniyet törenleridir. Cumhurbaşkanı'nın katılımı ve konuşmaları ile geçen bu programlarda Başkan'ın etkinliğinin dua etmek olduğu görülmektedir. Başkan'ın bu programlardaki dua içerikleri de doğrudan millî birlik ve beraberlik üzerine olup ülkemizin bu yöndeki çabalara destek sunar niteliktedir.

Başkan'ın katılım gösterdiği göreve başlama törenlerinden ikisi Başkanlık hizmetleri kapsamında iken biri de Cumhurbaşkanlığı göreve başlama törenidir. Bu törende yapılan duaların da Cumhurbaşkanı'nın şahsından ziyade, yine millî birlik ve bütünlük temalarına odaklandığı görülmektedir.²³

Başkan'ın katılım gösterdiği diğer dokuz törenin yedisi Başkanlık hizmetleri kapsamında, biri millî temada biri de Cumhurbaşkanı katılımıyla gerçekleşen ve Başkan'ın dua ettiği törenlerdendir.

2.1.4. Toplantı Katılımları

Başkan'ın gerçekleştirdiği Toplantı Katılımları üç temaya yoğunlaşmakta olup Tablo 4'te sunulmuştur.

Kategori	Tema	İçerik
Toplantı Katılımları	Başkanlık Bünyesindeki Toplantılar	DİB Merkez Birimleri İstişare Toplantısı
		TDV Kadın Kolları Değerlendirme ve İstişare Toplantısı
		42. İl Müftüleri İstişare Toplantısı
		İlçe Müftüleri İstişare Toplantısı
		İl Müftüleri Çevrimiçi Toplantısı
		2022-2023 Eğitim Yılı TDV Yurt Müdürleri Yeni Dönem Açılış ve İstişare Toplantısı
		2023 Yılı Vekaletle Kurban Organizasyonu Tanıtım Toplantısı
		2023 Yılı Hac Organizasyonu Medine Ekipler Toplantısı
		2023 Hac Organizasyonu kapsamında Türk hacı adaylarının Arafat'a intikali konulu toplantı
		2023 Hac Organizasyonu Kafile Başkanları Bilgilendirme Toplantısı

²³ Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), "Cumhurbaşkanı Erdoğan Yeni Döneme Dualarla Başladı" (Erişim 31 Temmuz 2023).

Toplantı Katılımları		Din Hizmetleri Müşavirleri ve Ataşeleri Çevrimiçi Toplantısı
		Hac İdare Merkezi Arafat Bilgilendirme Toplantısı
		İl Müftüleri ile 2023 Hac Yolcularının İllerde Uygulanacak Eğitim Programlarını Değerlendirme Çevrimiçi Toplantısı
		Deprem Bölgesinde Görev Yapan Koordinatör İl Müftüleriyle Toplantı
		Din hizmetleri müşavirleri ve ataşeleri ile 2023 Yılı Vekaletle Kurban Organizasyonu Yurtdışı Bilgilendirme Toplantısı
	Uluslararası Nitelikli Toplantılar	Dünya Müslüman Dini Liderler Toplantısı
		Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) Üye Ülkeleri Diyanet İşleri ve Dini İdare Başkanları 3'üncü Toplantısı
		9. Balkan Ülkeleri Diyanet İşleri Başkanları Toplantısı
		Bulgaristan Bölge Müftüleri Toplantısı
	Diğer	Mevlid-i Nebi Haftası ile Camiler ve Din Görevlileri Haftası Tanıtım Toplantısı
		Hediyem Kitap Olsun Tanıtım Toplantısı
		16. Kadına Yönelik Şiddet İzleme Komitesi Toplantısı
		TDV İyilik Buluşmaları (iki kez)
		Güncel Türk İşaret Dili Dini Kavramlar Sözlüğü Tanıtım Toplantısı

Tablo 4'e bakıldığında, Başkan'ın toplantı katılımlarının büyük çoğunun Başkanlık bünyesinde gerçekleştiği görülmektedir. Başkanlığın çeşitli birimler kapsamında yürüttüğü iş ve işleyişe ilişkin çeşitli toplantılara Başkan'ın bizzat katılımı işleyişin olağan bir parçasıdır.

Başkan'ın farklı bir temada gerçekleştirdiği toplantılar ise uluslararası niteliklidir. Bunlardan, Dünya Müslüman Dini Liderler Toplantısı, DİB çağrısıyla İsveç ve Hollanda'da Kur'an-ı Kerim'e karşı yapılan saldırılara ilişkin düzenlenmiştir. 69 ülkeden 130 katılımcının iştiraki ile çevrimiçi ortamda gerçekleştirilen bu toplantıda Başkan, açılış konuşması yapmış ve sonuç bildirgesini okumuştur. Kur'an-ı Kerim'e yönelik saldırı gibi Müslümanların tepkilerini ortaya koymaları gereken bir konuda Başkanlığın, dünyadaki tüm Müslümanlara çağrıda bulunarak böyle bir toplantıya önderlik etmesi, Müslüman ülkeler arasında Türkiye'nin hassas konularda öncülüğü ve girişimini göstermesi bakımından önemlidir.

Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) Üye Ülkeleri Diyanet İşleri ve Dinî İdare Başkanları 3'üncü Toplantısı Azerbaycan'da Kafkas Müslümanları Dinî İdaresi Başkanlığı'nın ev sahipliğinde; 9. Balkan Ülkeleri Diyanet İşleri Başkanları Toplantısı ile Bulgaristan Bölge Müftüleri Toplantısı ise aynı günde Bulgaristan'da gerçekleştirilmiştir. Başkan'ın gerek Kafkasya gerekse Balkan coğrafyasındaki Müslümanlarla uluslararası düzeydeki istişare, iş birliği ve temasları tüm dünya Müslümanlarının lehine oluşumlarda DİB'in ilgisini ve etkisini göstermektedir.

Başkan'ın diğer toplantıları ise Başkanlığın bazı çalışmalarının tanıtım toplantıları ile Türkiye Diyanet Vakfınca düzenlenen İyilik Buluşmalarıdır. Başkan'ın katıldığı, fakat Başkanlıkça tertip edilmeyen bir toplantı Kadına Yönelik Şiddet İzleme Komitesi Toplantısı'dır. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanı, Adalet Bakanı ve İçişleri Bakanı'nun katılım gösterdiği programa Başkan da katılmış ve bir konuşma yapmıştır. Kadına yönelik şiddetle topyekün mücadelede Başkanlığın da konuya görev ve yetkileri çerçevesinde kendi zaviyesinden katkı sunması büyük öneme sahiptir. Başkan, buradaki konuşmasında DİB olarak bu konuda ne tür çalışmalar yaptıkları hakkında detaylı bilgiler paylaşmış olup bu konuda gayretli çalışmalarına devam edeceklerini vurgulamıştır.²⁴

2.1.5. TV Programı Katılımları

Başkan'ın gerçekleştirdiği TV Programı Katılımları iki temaya yoğunlaşmakta olup Tablo 5'te sunulmuştur.

Kategori	Tema	İçerik
TV Programı Katılımları	Ulusal Kanallar	Diyanet TV (Beş kez)
		TRT1 (iki kez)
		A HABER (iki kez)
		ÜLKE TV (iki kez)
		VAV TV (iki kez)
		Akit TV (iki kez)
		TRT Haber
		CNN Türk
	TRT Arabi	
	Uluslararası Kanallar	Qatar TV
Al Jazeera Mubasher (Katar)		

Tablo 5'e bakıldığında Başkan'ın çeşitli ulusal kanallar ile uluslararası olarak iki Katar kanalına katıldığı görülmektedir. Tablo 5'te görüldüğü gibi Başkan, en sık Başkanlığın kanalı olan Diyanet TV'ye katılmıştır. Başkan'ın, TRT'nin üç ayrı kanalına ve beş farklı TV kanalına daha konuk olduğu görülmektedir. Bu noktada Başkan'ın, geleneksel medyanın en etkin aracı sayılan TV ekranlarında görünür olduğu söylenebilir.

Başkan'ın katıldığı TV programlarında ele alınan konuların neler olduğuna bakıldığında ise; birer kez Diyanet TV ve TRT Haber yayınları dışındaki tüm kanallardaki konunun Ramazan ve Hac üzerine olduğu tespit edilmiştir. Bunlar ya iftar ve sahur programları ya da hac süreçleriyle ilgili programlardır. Geriye kalan bir Diyanet TV yayını Mevlid-i Şerif Güzel Okuma Yarışmasının final bölümü, TRT

²⁴ Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), "Şiddetin Beslendiği Hiçbir Referans, İnsani, Ahlaki ve İslami Olamaz" (Erişim 31 Temmuz 2023).

Haber'de yapılan yayın ise diğerlerinden farklı ve en geniş olandır. Burada Başkan'ın İsveç'teki Kur'an-ı Kerim'e yönelik saldırı, hacca kayıt yaptıran vatandaşların sayısı, Diyanet Akademisi, Kur'an kurslarına ailelerin ilgisi, Cuma hutbelerinin toplumun ihtiyaçlarına göre belirlenmesi, camilerin hayırseverler tarafından yaptırılması gibi gündeme ilişkin birtakım açıklamalar yaptığı ve soruları yanıtladığı görülmektedir.

Uluslararası kanallardan Qatar TV'de Başkan, 6 Şubat 2023 tarihinde gerçekleşen Kahramanmaraş merkezli deprem mağdurlarına yönelik yardım programı canlı yayınına katılmıştır. Yine Katar merkezli Al Jazeera Mubasher kanalında ise Başkan, Dünya Müslüman Alimler Birliği'nin 96 yaşında vefat eden kurucu başkanı Yusuf el-Karadavi'yi anlatmıştır.

Diyanet TV de dahil olmak üzere ulusal kanallardaki programların, hemen hepsinin Ramazan ve Hac konularını ele alması, Başkan'ın medya aracılığıyla kamuoyu ile karşılaşmasının yalnızca belli dönemlere ve temalara sınırlandığını göstermektedir. Yalnızca TRT Haber'de gerçekleştirilen bir yayında Başkan'ın gündeme ilişkin konuları geniş bir yelpazede ele alması ise başarılıdır. Nitekim Başkanlığa yönelik bazı ön yargı ve yanlış bilgilerin bizzat Başkan'ın açıklamaları ve otoritesi ile tashih edilmesi daha etkili ve yararlı olacaktır.

2.2. Başkan'ın Gerçekleştirdiği Resmî-Gayriresmî Temaslar

Başkan'ın bu kapsamda gerçekleştirdiği etkinlikler; Resmî Ziyaretler, Gayriresmî Ziyaretler, Resmî ve Gayriresmî Kabuller olmak üzere üç alt kategoride tasnif edilmiştir.

2.2.1. Resmî Ziyaretler

Başkan'ın gerçekleştirdiği resmî ziyaretler altı temaya yoğunlaşmakta olup Tablo 6'da sunulmuştur.

Kategori	Tema	İçerik
Resmî Ziyaretler	Vali	Tokat (iki kez), Sivas (iki kez), Balıkesir, Kırklareli, Karaman, Konya, Yozgat, Kayseri, Siirt
	Müftü	Çankırı, Kırklareli, Tokat, Yozgat, Sivas, Konya, Karaman, Kayseri
	Rektör ²⁵	Sivas, Çankırı, Tekirdağ, Kırklareli, Tokat, Kayseri, Gaziantep, Ankara
	Belediye Başkanı	Kırklareli, Tokat, Yozgat, Sivas, Kayseri, Karaman
		Suudi Arabistan Hac ve Umre Bakanı (iki kez) Medine Emiri

²⁵ Burada ilgili üniversite adı değil, üniversitenin bulunduğu şehir adı yazılmıştır.

Resmî Ziyaretler	Yurtdışı Ziyaretleri	Şumnu Bölge Müftüsü
		İslam Kalkınma Bankası Başkanı
		Rusya-İslam Dünyası Stratejik Vizyon Grubu Başkan Yardımcısı
		Aytos Bölge Müftüsü
		Katar Evkaf ve İslam İşleri Bakanı
		Kosova'daki tek Türk belediyesi olan Mamuşa Belediyesi
		Kosova İslam Birliği Başkanlığı
		Türkiye Doha Büyükelçisi
	Diğer	İl Jandarma Komutanlığı
	Kültür ve Turizm Bakanlığı Vakıflar Genel Müdürlüğü Bölge Müdürü	

Tablo 6'ya bakıldığında, Başkan'ın ülke içinde gerçekleştirdiği resmî temasların (dokuz farklı şehirde) vali, (sekiz farklı şehirde) rektör, (altı farklı şehirde) belediye başkanı, (sekiz farklı şehirde) müftü ziyaretleri olduğu görülmektedir. Başkan, "İl Buluşmaları" başta olmak üzere, çeşitli vesilelerle ülkemizin farklı şehirlerini ziyaret etmekte ve bu kapsamda da özellikle burada sözü edilen resmî makamları ziyaret etmektedir. Gerçekleştirdiği bu il buluşmalarına ilişkin Başkan, resmî bir ziyaretinde il buluşmalarının amacının Diyanet hizmetlerini daha etkin kılmak, daha görünür hale getirmek ve insanların yanında yer almaya gayret etmek olduğunu belirtmiştir.²⁶

Başkan'ın yurtiçinde gerçekleştirdiği resmî diğer iki ziyareti ise İl Jandarma Komutanlığı ile Kültür ve Turizm Bakanlığı Vakıflar Genel Müdürlüğü Bölge Müdürü'nedir. İlk ziyaretinde Başkan'a vali, üniversite rektörü ve il müftüsü de eşlik etmiş olup Başkan, bu ziyarette Mehmetçik ve çevik kuvvet polisleri ile birlikte yemek yemiş ve bu yemekte dua etmiştir. Başkan'ın, şehrin üst düzey idarî makamlarıyla birlikte gerçekleştirdiği bu ziyaretin Mehmetçiğe moral ve motivasyon desteği anlamı taşıdığı söylenebilir. Bununla birlikte Başkan'ın dua etmesinin Mehmetçiğe manevi anlamda güç verme anlamı da bulunmaktadır. Başkan'ın, Vakıflar Genel Müdürlüğü Bölge Müdürü'ne ziyaretine ilişkin ise ilgili haber metninde detaya yer verilmemiştir.

Tablo 6'ya tekrar bakıldığında, Başkan'ın 10 farklı yurtdışı resmî ziyareti gerçekleştirdiği görülmektedir. Bunların dördü Balkan coğrafyasına gerçekleşmiş olup ikisi bölge müftülerine, biri İslam Birliği Başkanlığı'na, diğeri de Türk belediyesinedir. Daha önceki başlıklarda da vurgulandığı gibi, Başkan'ın bu tema kapsamında da Balkan coğrafyasındaki Müslümanlarla teması dikkat çekmektedir. Başkan'ın ikisi ayrı kimselere olmak üzere dört ziyareti Suudi Arabistan'da Emir, Bakan ve Başkan düzeyindedir. Bu ziyaretlerde hac, umre ve hac mevsimindeki kurban organizasyonu gibi ortak çalışma konuları görüşülmüştür. Başkan'ın iki ziyareti ise Katar'da Bakan ve Türkiye Büyükelçisine gerçekleştirmiştir. Haber metninde bu ziyaretlerin detaylarına ilişkin bir bilgi paylaşılmamıştır. Başkan'ın

²⁶ Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), "Diyanet İşleri Başkanı Erbaş, Tokat'ta" (Erişim 31 Temmuz 2023).

gerçekleştirdiği uluslararası bir ziyaret de Rusya-İslam Dünya Stratejik Vizyon Grubu Başkan Yardımcısı'nadır. Haberin detayına bakıldığında; görüşmede Başkan'ın genel olarak iki ülkenin iyi ilişkilerine vurgu yaptığı görülmektedir.

Sonuç olarak Başkanlık yurtdışındaki paydaş, soydaş veya çeşitli Müslüman birlik ve oluşumlarla iş birliği ve iletişime açık bir görünüm arz etmektedir. Bu kategoride Başkan'ın yurtdışında gerçekleştirdiği birtakım resmî temaslar bunu göstermekte ve bu, daha önceki başlıklarda elde edilen bulguları da destekler niteliktedir.

2.2.2. Gayriresmî Ziyaretler

Başkan'ın gerçekleştirdiği gayriresmî ziyaretler altı temaya yoğunlaşmakta olup Tablo 7'de sunulmuştur.

Kategori	Tema	İçerik
Gayriresmî Ziyaretler	Saha/İnceleme Ziyareti	Deprem Koordinasyon ve Lojistik Merkezi (12 kez)
		Depremde hasar alan veya yıkılan çeşitli camiler (beş kez)
		Depremzedeler için Yemek Yapan Mobil Mutfak/İkram Aracı (üç kez)
		Çeşitli Çadır Kentler (üç kez)
		Çeşitli şehirlerdeki cami inşaatı (iki kez)
		Çadır kentte kurulan 300 kişi kapasiteli mescit
		Diyaret Çocuk Etkinlik Çadırı
		Türkiye Diyaret Vakfı Ramazan İyilik Çadırı
		Türkiye'nin en büyük askeri gemisi TCG Anadolu
		Biz Bize Yeteriz İnsani Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği aşevi
		Diyaret Çocuk Etkinlik Çadırı
		İyilik Çarşısı
		Türkiye Taşkömürü Kurumu Amasra Müessesesi'ne ait maden ocağı
		Diyaret Çocuk Kreş ve Gündüz Bakımevi
		Türk hacı adaylarının yemeğini hazırlayan DİB Mekke mutfağı
		DİB Mekke Hastanesi
		2023 Hac Organizasyonu kapsamında Mekke'de yürütülen hizmetler
		Cidde'de Havalimanı Ekip Başkanlığı
		Medine DİB Türk Hac İşleri Ofisi
	Medine Umre Koordinasyon Ekip Başkanlığı	
Çeşitli şehirlerde Kur'an kursları (19 kez)		
Şumnu İmam Hatip Lisesi		

Gayriresmî Ziyaretler	Kurum Ziyaretleri	Diyamet Çocuk Etkinlik Kursu
		Tek Yürek Türkiye İlkokulu ve Ortaokulu
		Destekleme ve Yetiştirme Kursu
		Şehit Öğretmen Aybüke Yalçın Kresî
		Gençlik Merkezi
		Türkiye Maarif Vakfının Azerbaycan'ın başkenti Bakü'de kurduğu Uluslararası Maarif Okulları
	Kişi Ziyaretleri	Çeşitli yerlerde misafir edilen deprem mağduru vatandaşlar (altı kez)
		Mobil cenaze araçlarında görevli personel
		3 Aralık Dünya Engelliler Günü dolayısıyla görme engelli müezzin ve ailesi
		Kazada hayatını kaybeden avukatın ailesi
		Çadır kentte kalan görme engelli bir aile ile 6 kişilik bir başka aile
	Kabir Ziyaretleri	Depremde hayatını kaybeden vatandaşların kabirleri (iki kez)
		Japonya'ya İslam'ın tanıtılmasında büyük emek sarf eden ve Tokyo'da metfun seyyahın kabri
		Haydar Aliyev'in Anıt Mezarı ve Şehitler Hiyabânı'nda bulunan Azerbaycan Türk Şehitliği
		Aliya İzzetbegoviç'in kabri
	Kilise ve Cemevi	Saint İlyas Rum-Ortodoks Kilisesi
		Malatya Hacı Bektaş Veli Kültür Merkezi Vakfı Baba Cemevi
		Ankara'da saldırıya uğrayan Şah-ı Merdan Cemevi
	Diğer	Ulu Cami Halk Kütüphanesi
		Türk Havacılık ve Uzay Sanayii AŞ (TUSAŞ) tesisleri
		İslam Birliği ve Merkez Camii
DİTİB'e bağlı Hazreti Ömer Camii		
Şerif Halil Paşa Camii ve Külliyesi		
Priştine Merkez Camii ve Külliyesi		
Tokyo Camisi Çocuk Kulübü		
Ordu İlim ve Hizmet Vakfı		
Cem Vakfı Sivas Şubesi		
Uhud Dağı		

Tablo 7'ye bakıldığında Başkan'ın gayriresmî ziyaretlerinin önemli çoğunun saha incelemesi amaçlı olduğu görülmektedir. Başkan, bu kapsamda 21 farklı ziyaret gerçekleştirmiştir. Bunlar arasında, farklı şehirlerde veya aynı şehirde birden fazla olmak üzere gerçekleştirdiği ziyaretler de bulunmaktadır. Bu ziyaretlerin farklı yedi tanesi 6 Şubat 2023 tarihinde gerçekleşen Kahramanmaraş merkezli depremlerden sonra, deprem bölgesinde Deprem Koordinasyon ve Lojistik Merkezi başta olmak üzere, hasar alan veya yıkılan camiler ile yeni kurulan çadır kentler ve bünyelerinde kurulan din eğitimi ve din hizmetlerine ilişkin yapılardır. Deprem sonrası süreçte, ülkemizde ulusal bir yasla birlikte bir seferberlik de başlamış, bu kapsamda deprem

bölgesine gerek bireysel gerekse kurumsal düzeyde yoğun bir şekilde yardım ve destek hizmetleri sunulmuştur. DİB de bölgedeki şehirlerde yürütülen çalışmaların organizasyonu için Deprem Koordinasyon ve Lojistik Merkezi oluşturmuş ve süreci bu merkezlerden yönetmiştir. Bu süreçte sunulan en acil ve öncelikli hizmet cenaze tekfin ve defin işlemleri olmuştur. Bu öncelikli din hizmetinin yanı sıra çadır kentlerde din eğitimi faaliyetleri ile mutfak ve ikram hizmetleri de dahil çeşitli hizmetler sunulmuştur. Başkan'ın da bu hizmetleri bizzat yerinde takip etmesi, yaşanan elim hadise karşısında DİB'in din görevlileri ve TDV gönüllülerinin yanı sıra Başkan'a varıncaya kadar çoğu personeli ile sürece maddi ve manevi katkı sunma çabasını açıkça göstermektedir.

Tablo 7'ye tekrar bakıldığında altı saha inceleme ziyaretinin ise hac organizasyonu kapsamında Mekke'de yürütülen çeşitli hizmetlere ilişkin olduğu görülmektedir. Başkan'ın bu süreçleri bizzat kendilerinin yakından takip etmesi Müslümanların kitlesel düzeyde gerçekleştirdiği hac ibadetinin sorunsuz yürütülmesine verilen önemi göstermektedir. Başkan'ın Türkiye'nin farklı şehirlerinde gerçekleştirdiği beş farklı saha ziyaretleri de DİB veya TDV'nin diğer hizmetlerine yöneliktir.

Başkan'ın buraya kadar yer verilen tüm saha ziyaretlerinin Başkanlığın yurtiçi ve dışındaki bazı hizmetlerine yönelik olduğu görülmüştür. Başkan'ın gerçekleştirdiği sadece üç ziyaret ise Başkanlık hizmetleri dışındadır. Bunlardan biri İstanbul'da vatandaşların ziyaretine açılan Türkiye'nin en büyük askeri gemisi TCG Anadolu ziyaretidir. Haberin detaylarına göre, İstanbul'un fethinin 570'inci yıl dönümü programı münasebetiyle İstanbul'a gelen Başkan buraya da bir ziyaret gerçekleştirmiş ve yetkililerden bilgi almıştır. Diğer ziyareti ise patlama sonucu 41 işçinin hayatını kaybettiği Türkiye Taşkömürü Kurumu Amasra Müessesesi'ne ait maden ocağıdır. Cumhurbaşkanı'nun katılımıyla gerçekleşen bu ziyarette Başkan da hazır bulunmuş ve hayatını kaybedenler için dua etmiştir. Bu tür elim hadiselerde hayatını kaybedenlerin cenaze törenlerinde veya geride kalan vatandaşın teskin edilmesi amacıyla Başkan'ın dua etmesi manevi ve moral güç sunma anlamında öneme sahiptir. Başkan'ın bir ziyareti de bir derneğin aşevine gerçekleşmiştir. Burada da Başkan'ın sivil oluşumlarla temasının olduğu görülmektedir.

Tablo 7'ye tekrar bakıldığında, başka bir temada yer alan kurum ziyaretleri kapsamında Başkan'ın yurtiçi ve dışında en sık Kur'an kursları olmak üzere çeşitli eğitim kurumlarını ziyaret ettiği görülmektedir. Yaygın din eğitimi hizmetlerini resmî olarak yürüten Başkanlığın kendi hizmet kurumlarını ziyaretinin yanı sıra Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı eğitim kurumlarını ziyaret etmesi de kurumlar arası iş birliği ve paylaşımlar açısından olağandır.

Başkan'ın gerçekleştirdiği kişi ziyaretlerinin ise yas sürecinde olan, depremzede ve engelli bireyler gibi toplumun dezavantajlı kesiminden insanlar olduğu görülmektedir. Başkan'ın özellikle dezavantajlı bireyleri ziyareti, Başkanlığın

kurum olarak onların yanlarında olduğu mesajının yanı sıra manevi anlamda kendilerine moral ve güç verme amacı taşıdığı da söylenebilir.

Başkan'ın kabir ziyaretlerine bakıldığında ise; depremde hayatını kaybeden siviller ile tanınan bazı şahsiyetlerin kabirlerine ziyaret gerçekleştirdiği görülmektedir.

Başka bir temada da Başkan'ın kilise ve cemevi ziyaretlerine yer verilmiştir. Başkan, kilise ziyaretini Hatay'da gerçekleştirmiş olup bu ziyarette kilise bahçesinde bulunan insanlarla sohbet etmiş ve 6 Şubat 2023 tarihinde gerçekleşen deprem dolayısıyla kendilerine geçmiş olsun dileklerini iletmıştır. Başkan, aynı gün yine Hatay'da yıkılan tarihi Habib-i Neccar camisi olmak üzere bir dizi ziyaret gerçekleştirmiş olup bu ziyaretleri kapsamına kiliseyi de dahil ettiği görülmektedir. Bu durum Başkanlığın farklı din müntesiplerini de insani duygular ve ortak hisler çerçevesinde kucakladığını göstermesi bakımından dikkate değer bir noktadır.

Başkan yine deprem bölgesindeki ziyaretleri kapsamında Malatya'da Hacı Bektaş Veli Kültür Merkezi Vakfı Baba Cemevi'ni de ziyaret etmiştir. Başkan'ın son cemevi ziyareti de Ankara'da saldırıya uğrayan Şah-ı Merdan Cemevi'dir. Bu ziyaretinde Başkan, saldırıya uğrayan cemevi dedesi ve üyelerine geçmiş olsun dileklerini iletmıştır. Bir sonraki "diğer" temasında da Başkan'ın Cem Vakfı Sivas Şubesi'ne bir ziyareti bulunmaktadır. Bu ziyaret kapsamında Başkan, cemevi yöneticileri ile dedeler hatıra fotoğrafı çekirmiştir. Bu ziyaretler de Başkanlığın farklı dinî anlayış mensuplarını kucaklayıcı yaklaşımını göstermektedir.

Başkan'ın tüm temalar dışında, diğer kapsamda cami ve külliye ziyaretlerinin daha sık olduğu görülmektedir. Diğer temasında Başkan'ın dinî, ahlaki ve manevi alanı kapsayan ziyaretlerine istisna olarak Türk Havacılık ve Uzay Sanayii AŞ (TUSAŞ) tesislerine bir ziyareti söz konusudur. Haberin detayına göre Başkan, şahsen ve bağımsız olarak gerçekleştirdiği bu ziyaretinde yetkililerden çalışmalar hakkında bilgi almış, memnuniyetini ifade etmiştir.²⁷

2.2.3. Resmî ve Gayriresmî Kabuller

Başkan'ın gerçekleştirdiği resmî ve gayriresmî kabuller iki temaya yoğunlaşmakta olup Tablo 8'de sunulmuştur.

Tablo 8: Temalarına Göre Gerçekleştirilen Resmî ve Gayriresmî Kabuller		
Kategori	Tema	İçerik
Kabuller	Resmî Kabuller	Mescid-i Aksa İmam Hatibi
		Diyanet İşleri eski Başkanı Prof. Dr. Mehmet Görmez
		Libya Hac Bakanı ve beraberindeki heyet
		Burma Müslümanları Derneği Başkanı

²⁷ Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), "Diyanet İşleri Başkanı Erbaş, TUSAŞ'ı ziyaret etti" (Erişim 31 Temmuz 2023).

Kabuller	Resmî Kabuller	Katar Vakıflar ve İslami İşler Bakanı
		Kafkas Müslümanları İdaresi Başkanı
		Kuzey Makedonya İslam Birliği Başkanı
		Bulgaristan Başmüftüsü ve beraberindeki heyet
		Dünya Müslüman Alimler Birliği Genel Sekreteri
		Filistin Vakıflar ve Din İşleri Bakanı
		Filistin Ankara Büyükelçisi
		Kazakistan Müslümanları Dini İdaresi Başkanı
		Suudi Arabistan Hac ve Umre Bakanı
		Kosova İslam Birliği Başkanı
	Gayriresmî Kabuller	Dünya Bilek Güreşi Şampiyonası'nda dereceye giren sporcular
		"Çevreme Duyarlıyım, Değerlerime Sahip Çıkıyorum Projesi" kapsamında Ankara'ya gelen öğrenci, öğretmen ve velilerden oluşan 38 kişilik bir grup
		TDV Ordu Şubesi bünyesinde oluşturulan arama kurtarma ekibi

Tablo 8'e bakıldığında Başkan'ın gerçekleştirdiği 14 resmî kabulün DİB eski Başkanı hariç hepsinin uluslararası nitelikte olduğu görülmektedir. Öncelikle coğrafi olarak bakıldığında; bu kabullerin dördünün Libya, Katar, Filistin, Suudi Arabistan olmak üzere Arap coğrafyasından Bakan düzeyinde konuklar olduğu görülmektedir. Yine aynı coğrafyadan gerçekleşen bir ziyaret de Mescid-i Aksa İmam Hatibidir. Üç ziyaret Balkan coğrafyasından, ikisi Kafkasya'dan, biri ise güneydoğu Asya'dan gerçekleşmiştir.

Amaç ve muhtevalarına göre bu ziyaretler incelendiğinde; bunların yedisinin Türkiye'de 6 Şubat 2023 tarihinde gerçekleşen Kahramanmaraş merkezli depremler için geçmiş olsun ziyareti olduğu görülmektedir. Bu ziyaretlerde konuklar, vefat edenler için başsağlığı dilekleri ile Türkiye'nin acısını paylaştıklarını ve yanında olduklarını iletmişlerdir. Bunun yanında deprem bölgesinde İslam merkezi, cami ve hastane inşa etmek isteyen ve toplanan bazı yardımları Başkan'a teslim eden konuklar da olmuştur. Farklı ülke Müslümanlarının, acılı günlerinde Türkiye'nin yanında olması, dünyanın farklı bölgelerindeki Müslümanlara yardım ve desteğini esirgemeyen ülkemizin de zor zamanda yalnız bırakılmadığını göstermektedir. Başsağlığı ziyaretleri dışında, geri kalan Burma, Libya, Filistin, Suudi Arabistan ziyaret kabulleri ise hac ve umre konularında; Kosova İslam Birliği Başkanı ve Katar'dan konukların gerçekleştirdiği ziyaretler de genel konulardadır.

Başkan'ın gerçekleştirdiği üç kabul ise gayriresmî nitelikte olup bir öğrenci grubu, derece yapan sporcular ve TDV bünyesinde oluşturulan arama kurtarma ekibidir.

2.3. Başkan'ın Sosyal Medya Paylaşımları

Yapılan analizde Başkan'ın sosyal medyayı aktif olarak kullandığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla bu kapsamda fazla sayıda veri elde edilmiş olup bunlar şu beş alt kategoride tasnif edilmiştir: Bilgilendirme / Duyuru Mesajları, Önemli Gün-Gece ve Hafta Mesajları, Kınama Mesajları, Başsağlığı ve Geçmiş Olsun Dileği Mesajları, Diğer Mesajlar.

2.3.1. Bilgilendirme / Duyuru Mesajları

Başkan'ın paylaştığı bilgilendirme/duyuru mesajları beş temaya yoğunlaşmakta olup Tablo 9'da sunulmuştur.

Kategori	Tema	İçerik
Bilgilendirme / Duyuru Mesajları	Hac-Umre Hakkında	2023 yılı Ramazan ayı umre kayıtlarının başlaması
		Öğretmen ve öğrenciler için umre kayıtları
		Hac kurlarının deprem nedeniyle ileri bir tarihe ertelenmesi
		Hac kontenjan sayısı
		2023-2024 Umre Dönemi'nin 15 Ağustos itibariyle başlaması
		2023 yılı kurasında kesin hac kayıt hakkı elde eden depremzedelerin istedikleri takdirde kayıt haklarını 2024 yılına erteleyebilmeleri
	Diyabet Yayınları Hakkında	"Diyabet Journal" isminde yeni bir dergi
		Diyabet Bayram Gazetesi'nin altıncı sayısı
		"Medeniyet Aleminde Yazı ve İslam Medeniyetinde Kalem Güzeli" kitabının DİB Yayınları tarafından yeniden yayımlanması
		Diyabet Bayram Gazetesi'nin yeni sayısı
	Başkanlığın Sunduğu Hizmetler Hakkında	Depremlerden etkilenen 11 ilde depremin ilk gününden itibaren toplam 377.355 deprem mağduru vatandaşın uygun olan cami ve Kur'an kurslarında konaklamış olması
		Kahramanmaraş merkezli depremler sebebiyle Gaziantep'te camilerde kalan ailelerin çocukları için etkinlikler düzenlenmesi
		Deprem mağdurlarının kullanımına açılan Kur'an kursları ve Dini Yüksek İhtisas Merkezleri
		Deprem nedeniyle evlerine giremeyenlerin uygun olan camilerde din görevlilerinin rehberliğinde kalabilmeleri
	Program Duyurusu	İsveç'te Kur'an-ı Kerim'e yönelik saldırının ardından ülke genelindeki tüm camilerde sabah namazında Kur'an-ı Kerim okunacağı ve dua edileceği

Bilgilendirme / Duyuru Mesajları	Program Duyurusu	Deprem nedeniyle vefat edenler için camilerde yatsı namazından önce sala okunacağı, sonrasında da "Kur'an-ı Kerim ve Dua Programı" yapılacağı
		Ayasofya-i Kebir Cami-i Şerifi'nin yeniden ibadete açılışının yıl dönümünde sabah namazında Ayasofya'da olunacağı
	Diğer	Türkiye Diyanet Vakfı'nın 2023 yılı vekâletle kurban kesim bedelini belirlediklerine ilişkin paylaşım
		Başkan'ın ziyaret gerçekleştirdiği şehirdeki program detayları
		Atama bekleyen din görevlilerine müjde paylaşımı

Tablo 9'a bakıldığında çeşitli temalarda tasnif edilen Başkanlığın bilgilendirme/duyuru mesajlarının hepsinin Başkanlık hizmetleri ile ilgili olduğu görülmektedir. Başkan, paylaşımlarında çeşitli din hizmetlerine, din eğitimi faaliyetlerine ve dinî yayıncılığa ilişkin toplumu bizzat kendi bilgilendirme mesajları ile aydınlatmıştır. Bunun yanı sıra özellikle üçüncü temada deprem sonrası süreçte Başkanlığın bölgede sunduğu hizmetler hakkında hem kamuoyunu şeffaf bir şekilde aydınlatmış hem de ilgili hedef kitle için bu bilgiyi yine doğrudan kendisi, birinci elden paylaşmıştır.

2.3.2. Önemli Gün-Gece ve Hafta Mesajları

Başkan'ın paylaştığı önemli gün-gece ve hafta mesajları üç temaya yoğunlaşmakta olup Tablo 10'da sunulmuştur.

Tablo 10: Temalarına Göre Önemli Gün-Gece ve Hafta Mesajları		
Kategori	Tema	İçerik
Önemli Gün-Gece ve Hafta Mesajları	Sosyal Temalı Gün ve Haftalar	Dünya Gönüllüler Günü
		3 Aralık Dünya Engelliler Günü
		25 Kasım Kadına Yönelik Şiddete Karşı Uluslararası Mücadele Günü
		24 Kasım Öğretmenler Günü
		Dünya Kadınlar Günü
		Dünya Çevre Günü
		Vakıflar Haftası
	Dinî Temalı Gün ve Geceler	Kadir Gecesi
		Regaib Gecesi
		İslamofobi ile Mücadele Uluslararası Günü
		Ramazan-ı Şerif
	Milli Temalı Gün ve Haftalar	Gaziler Günü
		18 Mart Şehitleri Anma Günü ve Çanakkale Deniz Zaferi
		Malazgirt Zaferi ve Büyük Taarruz

		İstiklal Marşı'nın Kabulü ve Mehmet Akif Ersoy'u Anma Günü
--	--	---

Tablo 10'a bakıldığında ilgili kategoride Başkan'ın en yoğun paylaşımlarının sosyal temalı gün ve haftalarla ilgili olduğu, bunu eşit bir şekilde dinî ve milli temaların takip ettiği görülmektedir.²⁸

Başkan'ın Dünya Kadınlar Günü'nden Çevre Günü'ne, 24 Kasım Öğretmenler Günü'nden Dünya Engelliler Günü'ne kadar birçok sosyal temada önemli gün ve haftaya ilişkin Başkanlığın duyarlılığını gösterdiği görülmektedir. Başkan, bunlar içerisinde 25 Kasım Kadına Yönelik Şiddete Karşı Uluslararası Mücadele Günü kapsamında kısa içerikli bir mesajı sosyal medya hesabında paylaşmış, konunun önemine binaen uzun içerikli bir mesajı da Başkanlık resmî internet sayfasında yayımlamıştır.

Başkan'ın paylaştığı dinî temalı gün ve geceler ise Tablo 10'a göre dört tanedir. Ancak burada yer alanlar dışında Başkan'ın Başkanlığın kurumsal sitesinde yayımladığı 11 farklı önemli gün ve gece mesajı daha bulunmaktadır. Başkan'ın daha uzun içerikli paylaşımlar için sosyal medya hesabı yerine kurumsal internet sitesini tercih ettiği görülmüştür. Bununla birlikte (örneğin Regaip Kandili veya Miraç Kandili gibi) hangi gün ve gece için daha uzun bir mesaj yayımlandığı ve mesajın hangi kanal üzerinden yayımlanmasının tercih edildiği noktasında belirleyici bir kriter tespit edilmemiştir.

Yine Tablo 10'a bakıldığında Gaziler Günü, 18 Mart Şehitleri Anma Günü ve Çanakkale Deniz Zaferi, Malazgirt Zaferi ve Büyük Taarruz ve İstiklal Marşı'nın Kabulü gibi milli değere sahip olan günleri Başkan'ın sosyal medya kanalı ile kutladığı görülmektedir. Ancak 15 Temmuz Demokrasi ve Milli Birlik Günü kutlamasını Başkan sosyal medya hesabından değil, DİB kurumsal hesabından daha uzun içerikli bir paylaşım ile yapmıştır. 29 Ekim, 23 Nisan, 30 Ağustos, 19 Mayıs, 10 Kasım günlerinde ise Başkanlık haberler sayfasından Başkan'ın adı ile değil, kurum adına kutlama/anma mesajları yayımlanmıştır. Bir üst tema yorumunda da belirtildiği gibi bu tür mesajların yayımlandığı kanal ve kapsamlarıyla ilgili tercihe yönelik belirleyici bir kriter tespit edilmemiştir.

2.3.3. Kınama Mesajları

Başkan'ın paylaştığı kınama mesajları üç temaya yoğunlaşmakta olup Tablo 11'de sunulmuştur.

²⁸ Tablo 10'da Başkan'ın sosyal medya üzerinden paylaştığı ve bunun Başkanlık internet sitesinde haber metni olarak yayımlandığı içeriklere yer verilmiştir. Ayrıca, sosyal medya mesajı olarak değil, Başkanlığın kurumsal sitesi üzerinden Başkan'ın adı ile yapılan kamuoyu mesajları da bulunmaktadır. Bunlar, çalışmada Başkan'ın "diğer etkinlikleri" kategorisinde değerlendirilmiş olup bu başlıkla ilgili olduğundan burada sosyal medya paylaşımları ile ilişkilendirilerek yorumlanmıştır.

Kategori	Tema	İçerik
Kınama Mesajları	Kur'an-ı Kerim'e Yönelik Saldırıları	Danimarka'da Kur'an-ı Kerim'e ve Türk bayrağına yapılan saldırı (dört kez)
		İsveç'te Kur'an-ı Kerim yakma başvurusuna resmî makamlarca onay verilmesi (iki kez)
		Hollanda'da Kur'an-ı Kerim'e yönelik saldırı
	Mescid-i Aksa'ya Yönelik Saldırıları	Mescid-i Aksa'ya baskın düzenleyen İsrail güçleri (üç kez)
		İsrail güçlerinin Batı Şeria'nın kuzeyindeki Cenin şehrinde düzenlediği baskın
		İsrail'in, Filistinlilere yönelik saldırıları
	Diğer Saldırı ve Terör Olayları	Pakistan'da camiye düzenlenen terör saldırısı
		Kartal Cemevi Vakfı Başkanı'na düzenlenen saldırı

Tablo 11'e bakıldığında ilgili kategoride Başkan'ın kınama mesajlarının tümünün üç temada da çeşitli saldırılar olduğu görülmektedir. Bunların en yoğunu (yedi kez) Kur'an-ı Kerim'e ve Türk bayrağına yönelik saldırılara ilişkindir. Bunu, İsrail'in, Filistinlilere yönelik saldırılarına dair kınama mesajları takip etmektedir (beş kez). Her iki tema da İslam'ın ve Müslümanların mukaddesatı olduğu için Başkanlığın bu konuda duyarlılığı ve hassasiyetinin oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Bu çalışmada farklı kategoriler kapsamında, Başkanlığın özellikle Kur'an-ı Kerim'e yönelik saldırıların akabinde uluslararası düzeyde Dünya Müslüman Dini Liderler Toplantısı tertip etmesi ve ülkemiz genelindeki tüm camilerde sabah namazında Kur'an-ı Kerim okunması ve dua programları düzenlemesi de bu kapsamda elde edilen bulguyu destekler niteliktedir.

Diğer saldırılara ilişkin kınama mesajları arasında da bir cami bir de Cemevi Vakfı Başkanına yönelik saldırı bulunmaktadır. Başkan'ın dünyanın herhangi bir yerinde terörle bağlantılı bir cami saldırısına duyarsız kalmayarak tepki göstermesi Türkiye Diyaneti'nin sesi ve tepkisini ortaya koymasını göstermesi bakımından önemlidir. Başkan'ın, evinin önünde saldırıya uğrayan Cemevi Vakfı Başkanı için bir kınama mesajı paylaşması ise Başkanlığın farklı dinî anlayış mensuplarını dışlamaksızın ilkelerinin ve insani duyarlılıklarının kuşatıcı olduğunu göstermektedir.

2.3.4. Başsağlığı ve Geçmiş Olsun Dileği Mesajları

Başkan'ın paylaştığı başsağlığı ile geçmiş olsun dileği mesajları Tablo 12'de sunulmuş olup ilki üç tema, diğeri ise iki temada tasnif edilmiştir.

Tablo 12: Temalarına Göre Başsağlığı ve Geçmiş Olsun Dileği Mesajları		
Kategori	Tema	İçerik
Başsağlığı Mesajları	Siviller	İstiklal Caddesi'ndeki patlamada vefat edenler
		Afyonkarahisar ve Bursa'daki trafik kazalarında vefat edenler
		Karaköy'de Surp Pırgiç Ermeni Katolik Kilisesi'nin lojmanında çıkan yangında vefat edenler
		Depremde vefat eden 69 din görevlisi
	Yurtdışı Menşeli Kişiler	Dünya Müslüman Âlimler Birliği Başkanı Yusuf el-Karadâvî'nin vefatı
		Gazze Şeridi'nin kuzeyindeki Cebaliya Mülteci Kampı'ndaki binada çıkan yangında hayatını kaybedenler
		İsrail'in Filistinlilere yönelik saldırılarında hayatını kaybedenler
		Azerbaycan-Ermenistan sınır hattında yaşanan çatışmalarda şehadete kavuşan Azerbaycan askerleri
	Ülkemizdeki İlim İnsanları	Prof. Dr. Raşit Küçük'ün vefatı
		Doç. Dr. Nedim Urhan'ın vefatı
Geçmiş Olsun Dileği Mesajları	Siviller	Düzce'de meydana gelen depremden etkilenen insanlar
		İzmir'de meydana gelen depremden etkilenen vatandaşlar
		Selden etkilenen insanlar
		Afyonkarahisar ve Bursa'daki trafik kazalarındaki yaralılar
		Kuvvetli sağanak yağış ve fırtınadan etkilenen insanlar
	Yurtdışı Menşeli Kişiler	İsrail'in Filistinlilere yönelik saldırılarındaki mağdurlar

Tablo 12'ye önce başsağlığı mesajları açısından bakıldığında; ilk olarak Başkan'ın çeşitli elim olaylarda hayatını kaybeden siviller için paylaştığı mesajları olduğu görülmektedir. Bunlar arasında deprem, trafik kazası ve patlamada vefat eden insanlar olduğu gibi, Ermeni Katolik Kilisesi'nin lojmanında çıkan yangında vefat eden insanlar da bulunmaktadır. Bu bulgu da yine daha önceki başlıklarda ortaya konulduğu gibi, Başkanlığın din ayırt etmeksizin insani duyarlılıklarının kuşatıcı olduğunu gösteren bir başka bulgudur.

Başkan Filistin'de hayatını kaybeden siviller ve Azerbaycanlı şehitler için de başsağlığı mesajı paylaşmış olup bunlar tabloda yurtdışı menşeli kişiler olarak kodlanmıştır. Başkan'ın diğer başsağlığı mesajları ise yurtiçi ve dışından ilim insanları içindir.

Tablo 12'ye geçmiş olsun dileği mesajları açısından bakıldığında, Başkan'ın bu kapsamdaki paylaşımları da; deprem, sel, trafik kazası, Filistin saldırıları gibi elim hadiselerden etkilenen insanlara yöneliktir. Daha önceki başlıklarda da ortaya konulduğu gibi Başkan, bu tür elim hadiseler karşısında bizzat sahada olduğu gibi paylaştığı mesajlarla da vatandaşın yanında olduğunu göstermektedir.

2.3.5. Diğer Mesajlar

Başkan'ın paylaştığı diğer mesajları dört temaya yoğunlaşmakta olup Tablo 13'te sunulmuştur.

Kategori	Tema	İçerik
Diğer Mesajlar	Destek/Motivasyon Mesajı	DİB ve TDV mensuplarının tüm imkanlarıyla deprem bölgesinde olduğuna ilişkin açıklamayla destek mesajı
		Deprem için "Yaralarımızı hep birlikte saracağız" mesajı
		Nurdağı'nda kurulan çadır kentte Gaziantep Müftülüğü tarafından deprem mağduru çocuklar için hizmete sunulan Kur'an kursundan görüntülerle motivasyon mesajı
		Deprem bölgesinde çalışan DİB ve TDV mensubu personele kolaylıklar dileği
		Mehmetçiğin, Irak ve Suriye'nin kuzeyinde teröristlere yönelik başlattığı 'Pençe-Kılıç Hava Harekatı'na destek
	Anma Mesajı	Vefatının 86'ncı yılında Mehmet Akif Ersoy
		İstanbul Cumhuriyet Savcısı şehit Mehmet Selim Kiraz
		23. yıl dönümünde 17 Ağustos 1999 Marmara Depremi
	Tebrik Mesajı	Yeni seçilen İskeçe Müftüsü'ne tebrik mesajı
		Dünya İnsani Yardım Günü dolayısıyla videolu bir tebrik mesajı
Teşekkür Mesajı	DİB ve TDV görevlilerine teşekkür mesajı	

Tablo 13'te görüldüğü üzere, Başkan'ın diğer kapsamdaki paylaşımlarının önemli çoğunluğu destek/motivasyon mesajlarıdır. Başkan'ın bir yıl içerisinde paylaştığı beş destek/motivasyon mesajının dördünün 6 Şubat 2023 tarihinde gerçekleşen Kahramanmaraş merkezli depremler sonrasında süreçle ilgili olduğu görülmektedir. Bu kapsamdaki "Yaralarımızı hep birlikte saracağız" mesajında da vurguladığı gibi yayımlanan bu mesajların özellikle Başkanlık adına Başkan'dan gelmesi, halka moral ve motivasyon sağlar niteliktedir.

Destek/motivasyon mesajlarından biri de Pençe-Kılıç Hava Harekatı'nı başarıyla tamamlayan Mehmetçiğe yöneliktir. Bu mesaj - daha önceki başlıklarda ortaya konulduğu gibi- Başkanlığın milli birlik ve bütünlük vurgularını gösterir niteliktedir.

Başkan'ın anma mesajlarından ikisinin milli değeri bulunmaktadır. Diğer ise yine ulus olarak yaşanan elim bir hadise dolayısıyla paylaştığı anma mesajıdır. Bu kapsamdaki tüm mesajlar milli birlik ve bütünlüğün yanı sıra, ortak toplumsal hafızaya duyulan duyarlılık ve hassasiyeti göstermektedir.

Başkan'ın biri tebrik biri de teşekkür olmak üzere iki mesajı Başkanlık personeline yöneliktir. Bir tebrik mesajı da yeni seçilen İskeçe müftüsüdür. Bu da Başkanlığın Balkan coğrafyası ile süregelen yakın temasını gösteren bir başka bulgudur.

2.4. Başkan'ın Gerçekleştirdiği Buluşma Etkinlikleri

Yapılan analizde Başkan'ın gerçekleştirdiği çeşitli buluşmalar; Yurtdışı Buluşmaları, Öğrenci Buluşmaları ve Diğer Buluşmalar olmak üzere üç kategoride tasnif edilmiştir.

2.4.1. Yurtdışı Buluşmaları

Başkan'ın gerçekleştirdiği yurtdışı buluşmaları iki temaya yoğunlaşmakta olup Tablo 14'te sunulmuştur.

Tablo 14: Temalarına Göre Gerçekleştirilen Yurtdışı Buluşmaları		
Kategori	Tema	İçerik
Yurtdışı Buluşmaları	Hac-Umre Kapsamında Mekke'de	Çeşitli ülkelerden gelen Türk hacı adaylarıyla
		En küçük ve en yaşlı hacı adaylarıyla buluşma
		Başkanlık tarafından Mekke'de açılan kreşte minik hacı adaylarıyla
		Türk basın mensuplarıyla
		"Hacı Adayı Eğitim Programı"nda hacı adaylarıyla
		Umre ziyareti için Mekke'de bulunan Türk vatandaşlarıyla
		Avrupa'nın farklı ülkelerinden umre ziyareti için gelen gençlerle
	Çeşitli Ülkelerde	Bulgaristan'da Varnalı Müslümanlarla camide
		Azerbaycanlılarla sabah namazında
		Fransa Selimiye Camii'nde Türk cemaatle
		Japonya Nagoya şehrinde Türk cemaatle
		Kosova'daki kadın din görevlileriyle
		TDV Azerbaycan Bakü Türk Lisesi'nde öğretmen ve öğrencilerle

Tablo 14'e bakıldığında, Başkan'ın yurtdışı buluşmalarının bir kısmının hac ve umre ibadetleri kapsamında din hizmetlerine ilişkin olarak Mekke'de gerçekleştiği görülmektedir.

Başkan, farklı ülkelerde de çeşitli vesilelerle Müslümanlarla buluşmalar gerçekleştirmiştir. Bu buluşmalar çoğunlukla, cami içi din hizmetleri kapsamında Müslümanlarla camide bir araya gelinen programlardır. Bu haberlerin detayları incelendiğinde, Başkan'ın cami buluşmalarında önce ezan okuduğu, sonra vakit namazını kıldırıldığı, sonra cemaate hitap ettiği, bazı haberlere göre ise namaz sonrası

aileler ve camide eğitim gören çocuklarla bir araya gelerek sohbet ettiği görülmektedir.

Her iki kapsamdaki yurtdışı buluşmalarına bakıldığında da Başkan'ın bizzat sahada, din hizmetlerinde insanlarla iç içe olduğu sonucuna varılmaktadır.

2.4.2. Öğrenci Buluşmaları

Bu kategoride Başkan'ın farklı eğitim kademesi veya eğitim kurumundan öğrencilerle gerçekleştirdiği buluşmalara Tablo 15'te üç tema halinde yer verilmiştir.

Kategori	Tema	İçerik
Öğrenci Buluşmaları	Kur'an Kursu Öğrencileri	Erkek Yatılı Hafızlık Kur'an Kursu'nda eğitim gören hafızlık öğrencileriyle (üç kez)
		Yaz Kur'an Kursu'nda eğitim gören öğrencilerle (iki kez)
	İmam-Hatip Öğrencileri	Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencileriyle
		Antalya'da sömestr tatili kampında olan Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencileriyle
		Uluslararası Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencileriyle
	Üniversite Öğrencileri	Üniversitede öğrencilerle
		İslami İlimler Fakültesi öğrencileriyle
		Marmara Üniversitesi İlahiyat Kulübü'nün ev sahipliğinde öğrencilerle

Başkan, gerçekleştirdiği şehir programları kapsamında zaman zaman Kur'an kursu binalarını "saha incelemesi" kapsamında ziyaret ettiği daha önceki başlıklarda ele alınmıştı. Başkan, bu ziyaretleri kapsamında çeşitli türdeki Kur'an kursu öğrencileri ile bir araya gelerek sohbet etmiştir.

Başkan'ın yine örgün mesleki din öğretimi kapsamında faaliyet gösteren imam hatip okulu öğrencileri ile de bir araya geldiği görülmektedir. Üniversite öğrencileri ile gerçekleştirdiği buluşmaların ikisi ise İlahiyat/İslami İlimler Fakültesi öğrencileri ile diğeri genel olarak üniversite öğrencileri iledir.

Daha önceki başlıklarda da Başkan'ın gençlerle bir araya gelmeyi bir fırsat olarak gördüğü ve programına dahil etmeye çalıştığı bulgusu, burada elde edilen bu bulguyu destekler ve sonuç olarak Başkanlığın gençlere özel önem verdiğini gösterir niteliktedir.

2.4.3. Diğer Buluşmalar

Başkan'ın gerçekleştirdiği diğer buluşmaları beş temaya yoğunlaşmakta olup Tablo 16'da sunulmuştur.

Tablo 16: Temalarına Göre Gerçekleştirilen Diğer Buluşmalar		
Kategori	Tema	İçerik
Diğer	Namaz Buluşmaları	Vatandaşla sabah namazı buluşması (yedi kez)
		Öğle namazında vatandaşlarla buluşma (iki kez)
		Sabah Namazı Gençlik Buluşması (yedi kez)
	STK, Dernek, Vakıf vb.	STK temsilcileri, kanaat önderleri ve kurum müdürleriyle buluşma (sekiz kez)
		Türkiye Şehit Yakınları ve Gaziler Dayanışma Vakfı tarafından düzenlenen iftar buluşması
		İlim Yayma Ailesi 17. Geleneksel 1 Ocak Buluşması
	Diyanet Teşkilatı	Din görevlileri ile buluşma (yedi kez)
		Diyanet Radyo'nun kuruluşunun 10'uncu yıl dönümü dolayısıyla radyo personeli ile buluşma
	Diğer	Mehmetçik ve çevik kuvvet polisleri ile birlikte yemek buluşması
		Kemer ilçesinde düzenlenen 6. Geleneksel Şehit Aileleri Buluşması
		Ankara'da bulunan deprem mağduru vatandaşlar ile iftar buluşması
		Ulusal gazete, televizyon ve ajansların Ankara temsilcileri ile buluşma

Tablo 16'ya bakıldığında Başkan'ın diğer buluşmalarının en sık olanı toplumla camide gerçekleştirilen namaz buluşmaları olduğu görülmektedir. Başkan, farklı şehirlerde özellikle sabah namazı buluşması adı altında gerek genel olarak her yaşta cemaatle gerekse özelde gençlerle buluşmalar gerçekleştirmiştir. Bu buluşmalarda namazı Başkan kırdırması, ardından cemaate farklı temalarda hitap etmiş, zaman zaman cemaatle hatıra fotoğrafları çekirmiştir. İnsanların bir araya gelme ve erişme fırsatı bulunduğu bir Diyanet İşleri Başkan'ının halkla iç içe bir başkan olduğu açıktır.

Sabah namazı gençlik buluşmaları spontane buluşmalar olmayıp birçoğu önceden ilan edilen ve "29 Mayıs Sabahı Fethin Yıl dönümünde Gençlerle Ayasofya'dayız" ve "İmam Hatipliler Sabah Namazında Buluşuyor" gibi belli başlıklar taşıyan buluşmalardır. Başkan'ın bu şekilde gençlerle ayrıca buluşma gerçekleştirmesi farklı başlıklarda da elde edilen Başkanlığın gençlere özel bir önem verdiği bulgusunu destekler niteliktedir. Ayrıca bu buluşmaların camide gerçekleştirilmesi yeni neslin camiye çekilmesi anlamında da önemli bir çaba olarak değerlendirilebilir.

Tablo 16'ya tekrar bakıldığında Başkan'ın, gerçekleştirdiği şehir programları kapsamında sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri, kanaat önderleri ve kurum müdürleriyle buluşmalar gerçekleştirdiği görülmektedir. Bu haberlerin detaylarında tek tek STK ismine yer verilmeyip bu şekilde genel ifade kullanılmaktadır. Bu temada elde edilenler, daha önce de elde edilen Başkan'ın sadece resmî temaslar gerçekleştirmeyip sivil oluşumlarla da iç içe olduğunu gösteren bir başka bulgudur.

Başkan'ın; DİB personeli, Mehmetçik ve şehit aileleri, deprem mağduru aileler ve haber ajanslarının Ankara temsilcileri ile buluşmalar gerçekleştirdiği de görülmektedir. Daha önce de ortaya konulduğu gibi, Başkan Mehmetçik, şehit aileleri ve depremzede gibi toplumun hassas öneme sahip kesimleriyle temas sağlamaktadır. Bunlardan farklı olarak bu temada elde edilen; Başkan'ın ulusal gazete, televizyon ve ajansların Ankara temsilcileri ile buluşma gerçekleştirmesidir. Haberin detayına bakıldığında, Başkan'ın bu kapsamdaki etkinliğinde gündeme ilişkin değerlendirmelerde bulunduğu ve gazetecilerin sorularını yanıtladığı görülmektedir. Başkan bu kapsamda, İsveç'te Kur'an-ı Kerim'e yönelik saldırı başta olmak üzere, İslamofobi ve Diyanet İşleri Başkanlığı'na yönelik saldırı ve ithamlar başta olmak üzere gündeme ilişkin açıklamalar yapmıştır. Bir yıl içerisinde bir kez gerçekleştirilen medya mensupları ile bu buluşma; kritik konularda halkın bizzat Başkan tarafından aydınlatılması bakımından önem arz etmektedir.²⁹

Sonuç

Bu çalışmada Başkan'ın, DİB kurumsal internet sitesinde resmî olarak yayımlanan etkinlikleri analiz edilerek Başkanlığın devlet, toplum ve dünya kamuoyu ile ilişkiler açısından rolü ve önemi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmada bu araştırma sorusu kapsamında ulaşılan en temel sonuçları ortaya koymak gerekirse; öncelikle Başkan'ın tüm kategorilerde en sık gerçekleştirdiği etkinliklerinin Başkanlığın din eğitimi ve din hizmeti çalışmalarına ilişkin olduğu görülmüştür. Bununla birlikte, Başkan'ın, din eğitimi ve din hizmetleri ile doğrudan bir ilgisi bulunmayan açılış, temel atma ve göreve başlama gibi bazı programlarda Cumhurbaşkanı başta olmak üzere devlet erkânının yanında yer aldığı tespit edilmiştir. DİB Başkan'ının bu tür organizasyonlarda yer almasından yola çıkılarak bunun laiklik ilkesine aykırılık teşkil ettiği söylenemez. Zira bu çalışmanın giriş bölümünde de ele alındığı gibi DİB, dinî değil, idarî bir kurumdur. Bununla birlikte Başkan'ın bu programlardaki varlığı, devletin, yine devletin kendi kurumu olan DİB'e olan yakınlığını gösteren bir bulgu olarak değerlendirilebilir. Başkan, bu programlarda görev ve yetkileri çerçevesinde kalarak dua etmiştir. Başkan'ın bu programlarda milletimiz, devletimiz ve genel olarak ülkemiz için birleştirici ve ülkemizin gücünü öne çıkaran vurgular taşıyan dualar etmesinin, milli birlik ve beraberliği güçlendirecek ve halkın moral ve manevi gücünün artırılmasına katkı sunacak bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Ancak öte yandan, devlet erkânının bu

---

²⁹ Başkan'ın kapsam ve bağlamı gereği buraya kadar sunulan herhangi bir kategoriye dahil edilemeyen, beş temaya yoğunlaşan diğer etkinlikleri bulunmaktadır. Ancak onlar gerek araştırma problemi çerçevesinde bulguları çarpıcı bir şekilde etkilemediği gerekse makalenin azami sözcük sayısı aşıldığı için burada sadece ismen belirtilecektir: Namaz Programları (Cuma, cenaze, teravih), Protokol İmzalanması (uluslararası ve ulusal nitelikte), Telefon Görüşmesi (tebrik, geçmiş olsun dileği, diğer), Başkanlık Kurumsal Sitesinde Yayımlanan Önemli Gün ve Gece Mesajları ve Diğer Etkinlikler (basın toplantısı, eser tanıtımı, tatbikata katılım).

tür resmî programlarda duaya yer vermesi, devletin dine yakınlığını göstermekte olup bu da ülkemizde laiklik merkezli tartışmaya çekecek bir boyut olarak görülebilir. Fakat diğer taraftan bu, laiklik tasniflerinden, halihazırda ülkemizde tecrübe edilen ılımlı laiklik bağlamında sıradan bir durum olarak da kabul edilebilir. Kısaca, bu çalışmanın giriş bölümünde de vurgulandığı üzere, laiklikle ilgili meselelerde her zaman olduğu gibi, üzerinde her kesimin mutabık olduğu bir tanım olmamasından ve herkesin kavrama farklı zaviyelerden yaklaşmasından kaynaklı olarak bu sonuçlar farklı şekilde yorumlanmaya açıktır. Bu da laiklik kavramı ve tartışmalarının doğası gereği olağandır.

Araştırma sonuçlarına yine kurumun devletle ilişkileri açısından bakıldığında Başkan'ın Mehmetçik, Çevik Kuvvet Polisleri, Polis Meslek Yüksekokulları ile subay ve astsubay öğrencileri ile çeşitli etkinliklerde bir araya gelmesi, Mehmetçiğin Pençe-Kılıç Hava Harekatı'nı başarıyla tamamlamasına ilişkin destek ve motivasyon mesajı paylaşması gibi etkinlikleri doğrudan milli birlik ve bütünlük üzerine olup devletimizin bu yöndeki çabalarına destek sunar niteliktedir. Bu boyut, Başkanlığın görev ve yetki aşımında bulunduğu şekilde değerlendirilemez. Zira Anayasa'nın 136. maddesi hükmünde bu bağlamda, "Genel idare içinde yer alan Diyanet İşleri Başkanlığı, laiklik ilkesi doğrultusunda, bütün siyasi görüş ve düşüncülerin dışında kalarak ve milletçe dayanışma ve bütünleşmeyi amaç edinerek, özel kanununda gösterilen görevleri yerine getirir." ifadesinde yer aldığı üzere DİB'in amaçlarından biri de milletçe dayanışma ve bütünleşmeyi sağlamasıdır.

Konuya Başkanlığın toplumla ilişkileri açısından bakıldığında, öncelikle Başkan'ın şahsında Başkanlığın toplumla iç içe, kaynaşmış bir görünüm arz ettiği tespit edilmiştir. Gerek yurt içi ve dışında insanlarla, mekân olarak özellikle camilerde sıkça "sabah namazı buluşması" adı altında buluşmalar gerçekleştirmesi gerekse çeşitli vesilelerle gerçekleştirdiği il ziyaretlerinde sahada aktif olarak yer alması, onlarla sohbet etmesi, çorba dağıtması, hatıra fotoğrafı çektirmesi gibi etkinlikleri insanların bir araya gelme ve erişme fırsatı bulduğu bir Diyanet İşleri Başkan'ı olduğunu göstermektedir. Başkan, toplumla bireysel olarak olduğu gibi STK'lar üzerinden de iç içedir. Bu noktada Başkan'ın resmî temaslarının yanı sıra çeşitli sivil oluşumlarla sıkça bir araya geldiği, iletişime açık olduğu, bu anlamda Başkanlığın içe kapalı bir yapı arz etmediği sonucuna ulaşılmıştır.

Toplumla ilişkileri konusunda Başkanlığın farklı meşrep ve dinî yorum kesimleriyle temas kurduğu tespit edilmiştir. Başkan'ın 6 Şubat 2023 tarihinde ülkemizde gerçekleşen depremler dolayısıyla bölgede gerçekleştirdiği bir dizi ziyarete cemevini de dahil etmesi, bunun yanı sıra saldırıya uğrayan bir cemevini ziyareti, bir ilimizde Cem Vakfı şubesini ziyareti, bir ilçenin Cemevi Vakfı başkanına yönelik saldırıya ilişkin sosyal medya hesabından kınama mesajı yayınlaması gibi örnekler bu doğrultudadır. Bu nokta, Başkanlığın tek mezhep üzerinden hizmet sunduğu şeklindeki eleştiri açısından değerlendirilirse; bu çalışmada Başkanlığın farklı mezheplere veya dinî yorum biçimlerine yönelik hizmetlerine ilişkin bir veri elde edilmemiştir. Ancak, çalışmada elde edilen bulgular ışığında Başkanlığın

toplumun farklı kesimlerini dinî anlayış noktasında ayırt etmeksizin insani duygular ve ortak hisler çerçevesinde kucakladığı ve duyarlılıklarının kuşatıcı olduğu sonucuna varılmıştır. Bu da Başkanlığın toplumsal açıdan ayırıcı ve kutuplaştırıcı değil, birleştirici ve bütünlleştirici yaklaşımını göstermektedir.

Konuya yine toplumla ilişkileri açısından bakıldığında, Başkanlığın ülkemizdeki toplumsal pek çok konuya oldukça duyarlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu araştırmanın örnekleme aldığı bir yıllık süreç içerisinde ülkemizde gerçekleşen 6 Şubat 2023 tarihli depremlerden sonraki süreçte Başkanlığın bölgedeki şehirlerde yürütülen çalışmaları organize etmek üzere Deprem Koordinasyon ve Lojistik Merkezi oluşturması ve bölgede din eğitimi ve din hizmetleri faaliyetlerinin yanı sıra çeşitli hizmetler sunması ve bu hizmetleri bizzat Başkan'ın yerinde takip etmesi buna bir örnektir. Bu örnek, ulus olarak yaşanan elim hadise karşısında Başkanlığın, Başkan'ın kendisi de dahil olmak üzere çoğu personeli ile sürece maddi ve manevi katkı sunma çabasını açıkça göstermektedir. Başkan'ın bir yıl içerisinde paylaştığı beş destek/motivasyon mesajının dördünün yine bu depremler sonrasındaki süreçle ilgili olduğu ve "Yaralarımızı hep birlikte saracağız" vurgusu taşıdığı tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra, Başkan'ın maden ocağı patlaması, deprem ve kaza gibi elim hadiselerde cenaze namazları ve dualarla gerek bizzat sahada gerekse paylaştığı başsağlığı ve geçmiş olsun dileği mesajları aracılığıyla vatandaşın yanında olması, Başkanlığın topluma ve toplumsal meselelere duyarlı yaklaşımını göstermektedir.

Başkan'ın gerçekleştirdiği kişi ziyaretlerinin depremzede, engelli ve yas yaşayan bireyler gibi toplumun dezavantajlı kesiminden insanlar olması gibi bulgular da Başkanlığın kurum olarak toplumun farklı kesimlerine duyarlılığı ve hassasiyetlerini göstermektedir. Başkanlığın toplumsal meselelere duyarlılığının bir örneği de birçok sosyal temada önemli gün ve haftaya ilişkin paylaşımları üzerinden görülebilir. Başkan'ın Dünya Kadınlar Günü'nden Çevre Günü'ne, 24 Kasım Öğretmenler Günü'nden Dünya Engelliler Günü'ne kadar çeşitli sosyal temada önemli gün ve haftaya ilişkin vurguları, ilgili konulara yönelik farkındalığın artırılmasına katkı sağladığı gibi bu konuların dinî, ahlaki ve manevi açıdan da pekiştirilerek etkisinin güçlendirilmesini sağlaması bakımından önemlidir. Yine, Başkan'ın katıldığı ve bir konuşma yaptığı Kadına Yönelik Şiddet İzleme Komitesi Toplantısı, kadına yönelik şiddetle topyekûn mücadelede Başkanlığın da konuya görev ve yetkileri çerçevesinde kendi zaviyesinden katkı sunma çabasını göstermektedir.

Son olarak dünya kamuoyu ile ilişkilerine bakıldığında; Başkanlığın bir yıllık programı kapsamında İslamofobi ve farklı ülkelerde Kur'an-ı Kerim'e yönelik gerçekleştirilen saldırılara ilişkin uluslararası nitelikte iki toplantıya öncülük ettiği tespit edilmiştir. İslam'a yönelik saldırı ve hakaretler karşısında Müslümanların tepkilerini ortaya koymaları gereken bir konuda Başkanlığın, dünyadaki tüm Müslümanlara çağrıda bulunarak bu tür toplantılara önderlik etmesi, Müslüman

lkeler arasında Türkiye'nin hassas konularda nclg ve girişimini göstermesi bakımından önemlidir. Başkan, bunun yanı sıra Kafkasya'dan Balkanlar'a Müslümanlarla uluslararası düzeydeki istişare ve iş birliği toplantılarına Türkiye'yi temsilen katılmıştır. Başkan'ın farklı ülkelerden Müslümanlarla uluslararası düzeyde temas sağlaması Türkiye'nin dünya kamuoyu ile ilişkilere açık olduğunu gösterdiği gibi dinî konularda dünyaya söz söyleyen bir ülke olduğunu da göstermektedir. Bu noktada Başkan'ın dünyadaki Müslümanlarla uluslararası düzeydeki istişare, iş birliği ve temasları, DB'in tüm dünya Müslümanlarının lehine oluşumlarda iş birlikleri kurmayı önemsediğini göstermektedir. Netice itibarıyla bu çalışmada ortaya konulan tüm hususiyetleriyle Başkanlığın devlet, toplum ve dünya kamuoyu ile ilişkileri açısından birçok önemli rol üstlendiği sonucuna ulaşılmıştır.

neri kabilinden; bu çalışmada araştırmanın örnekleme olan bir yıllık süreç içerisinde Başkan'ın katıldığı Diyanet TV de dahil olmak üzere ulusal kanallardaki programların, hemen hepsinin Ramazan ve Hac konularını ele alması, Başkan'ın medya aracılığıyla kamuoyu ile karşılaşmasının yalnızca belli dönemlere ve temalara sınırlandığını göstermektedir. Başkan'ın, yalnızca bir TV kanalında gündeme ilişkin konuları geniş bir yelpazede ele aldığı tespit edilmiştir. Benzer Şekilde, bir yıllık süreç içerisinde ulusal gazete, televizyon ve ajanların temsilcileri ile bir kez bir araya geldiği ve gündeme ilişkin değerlendirmeleri ile birlikte soruları yanıtladığı grlmştir. Her ne kadar Başkanlığın faaliyetleri çeşitli kanallarla kamunun bilgi erişimine açık olsa da kuruma yönelik bazı eleştiri, itham, n yargı, yanlış veya eksik bilgiler karşısında halkın bu kurumun devlet, toplum ve dünya kamuoyu ile ilişkileri çerçevesinde varlığı, rolleri, önemi ve hizmetleri ile ilgili olarak bizzat Başkan tarafından zaman zaman medya aracılığıyla aydınlatılması, gerek hakikatin Başkan'ın açıklamaları ve otoritesi ile ortaya konulması gerekse kurumun itibarının korunması açısından daha etkili ve yararlı olacaktır. Bunun yanı sıra Başkanlık bünyesinde bir sözcülük veya iletişim birimi ihdas edilmesi suretiyle de kamuoyunun gerekli durumlarda aydınlatılması yoluna gidilebilir.

Kaynakça/References

- Akkır, Ramazan. "Türkiye'nin Demokrasiye Geçiş Süreci ve Laiklik Anlayışının Değişmesinde Bir Dönüm Noktası: Chp'nin Yedinci Olağan Kurultayı". *Turkish Studies* 9/2 (2014), 53-65.
- Ayhan, Halis. *Türkiye'de Din Eğitimi*. İstanbul: DEM Yayınları, 2014.
- AYM, Anayasa Mahkemesi. K. 1971/76 (21 Ekim 1971). <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Dosyalar/Kararlar/KararPDF/1971-76-nrm.pdf>
- Çelik, Hilal - Ekşi, Halil. "Söylem Analizi". *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi* 27/27 (2008), 99-117.
- Daver, Bülent. *Türkiye Cumhuriyetinde Laiklik*. Ankara: Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, 1955.
- DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. "Anasayfa/Haberler". Erişim 31 Temmuz 2023. <https://www.diyamet.gov.tr/tr-TR/Haberler/Indeks/17/diyamet-isleri-baskanligi-haberleri>
- DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. "Cumhurbaşkanı Erdoğan Yeni Döneme Dualarla Başladı". Erişim 31 Temmuz 2023. <https://diyanet.gov.tr/tr-TR/Kurumsal/Detay/35534/cumhurbaskani-erdogan-yeni-doneme-dualarla-basladi>
- DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. "Diyanet İşleri Başkanı Erbaş, Tokat'ta". Erişim 31 Temmuz 2023. <https://diyanet.gov.tr/tr-TR/Kurumsal/Detay/34182/diyamet-isleri-baskani-erbas-tokatta>
- DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. "Diyanet İşleri Başkanı Erbaş, TUSAŞ'ı Ziyaret Etti". Erişim 31 Temmuz 2023. <https://diyanet.gov.tr/tr-TR/Kurumsal/Detay/33760/diyamet-isleri-baskani-erbas-tusasi-ziyaret-etti>
- DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. "Her Millet Ancak Kendi Medeniyet Değerleriyle Yükselir". Erişim 31 Temmuz 2023. <https://diyanet.gov.tr/tr-TR/Kurumsal/Detay/34095/her-millet-ancak-kendi-medeniyet-degerleriyle-yukselebilir>
- DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. "Şiddetin Beslendiği Hiçbir Referans, İnsani, Ahlaki ve İslami Olamaz". Erişim 31 Temmuz 2023. <https://diyanet.gov.tr/tr-TR/Kurumsal/Detay/34072/siddetin-beslendigi-hicbir-referans-insani-ahlaki-ve-islami-olamaz>
- Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun (Kanun No. 633). *Resmî Gazete* 12038 (22 Haziran 1965). Erişim 10 Eylül 2023. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.633.pdf>

- İleri Haber. "Dualı Açılışa Hukukçulardan Tepki: 'Laik Bir Adalet Sisteminde Bu Görüntü Kabul Edilemez'" (3 Eylül 2021), 1. <https://www.ilerihaber.org/icerik/duali-acilisa-hukukculardan-tepki-laik-bir-adalet-sisteminde-bu-goruntu-kabul-edilemez-129765.html>
- Kara, İsmail. "Din ile Devlet Arasında Sıkışmış Bir Kurum: Diyanet İşleri Başkanlığı". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18 (2000), 29-55.
- Kuru, Ahmet T. *Pasif ve Dışlayıcı Laiklik - ABD, Fransa ve Türkiye*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2011.
- Kutlu, Sönmez. "Türkiye'de Dinsel Değişimin Aktörleri: Katı Laikçiler mi Katı Muhafazakârlar mı Yoksa Yenilikçi (Modernist) İslamcılar mı?". *Prof. Dr. Erol Güngör'ün Anısına: Sosyal-Kültürel-Siyasal-Ekonomik-Dinsel Açından Türkiye'de Değişim Sempozyumu*. ed. Kolektif. 541-560. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları, 2010.
- Patton, Michael Quinn. *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*. çev. ed. Mesut Bütün - Selçuk Beşir Demir. Ankara: Pegem Akademi, 2014.
- Sak, Ramazan vd. "Bir Araştırma Yöntemi Olarak Doküman Analizi". *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi* 4/1 (2021), 227-256.
- Tosun, Cemal. "Türkiye'de Eğitimin Laikleşmesi ve Din Öğretimi". *Sekülerleşme ve Dinî Canlanma Sempozyumu*. ed. Ali İsmail Güngör. 228-237. Ankara: Dinler Tarihi Derneği, 2008.
- Turan, İbrahim. "AB Sürecinde Diyanet İşleri Başkanlığı: Özerklik ve Temsil Sorunu Bağlamında Bir Değerlendirme". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31 (2011), 127-156.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (Kanun No. 2709). *Resmî Gazete* 17863 (18 Ekim 1982). Erişim 10 Eylül 2023. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf>
- Üçer, Cenksu. "Diyanet İşleri Başkanlığı ve Dinî Söylemi -Diyanet Gazetesi ve Diyanet Aylık Dergi Başyazıları Örneğinde". *İlahiyat Akademi* 14 (Aralık 2021), 23-104.
- Yeni Şafak. "Külliye'de Dua Edilmesinden Rahatsız Oldular: Laikliğe Hançer Saplandı" (7 Haziran 2023), 1. <https://www.yenisafak.com/hayat/kulliyede-dua-edilmesinden-rahatsiz-oldular-laiklige-hancer-saplanti-4536782>
- Yıldırım, Ali – Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2008.
- Yıldırım, Ali. "Nitel Araştırma Yöntemlerinin Temel Özellikleri ve Eğitim Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi". *Eğitim ve Bilim Dergisi* 23/112 (1999), 7-17.